

HELIKON

2 | 2021

HELIKON

PÄÄTOIMITTAJA | HUVUDREDAKTÖR

Vesa Vahtikari
puh. 050 381 5474
vesavahtikari@live.com

TOIMITUSSIHTEERI | REDAKTIONSSSEKRETERARE

Maija Holappa (taitto)
maija.holappa@gmail.com

TOIMITUSKUNTA | REDAKTIONSRÅD

Lassi Jakola
Ilkka Kuivalainen
Martti Leiwo
Leena Pietilä-Castrén
Katja Varakas
Marja Vierros

PAINOPIIKKA | TRYCKKORT

Next Print Oy

ISSN 0785-2703

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN
YSTÄVÄT RY
FINLANDS ATHEN-INSTITUTS
VÄNNER R.F.

PUHEENJOHTAJA | ORDFÖRANDE
Katja Varakas

SIHTEERI | SEKRETERARE
Jamie Vesterinen

Antiikin kielet
PL 24 (Unioninkatu 40)
00014 Helsingin yliopisto

ateenanystavat@gmail.com

<https://ateenaninstituutinystavat.wordpress.com>

Sisällys 2 | 2021

- 1 Pääkirjoitus
VESA VAHTIKARI
- 2 Ioannis Kapodistriaksen muisto
Monrepos'ssa
ILKKA KUIVALAINEN
- 5 Ateenan uusklassisesta
arkkitehtuurista 2
LEENA PIETILÄ-CASTRÉN
- 10 Emil Zilliacus – esseen taidetta
Kreikan kirjallisuudesta
HANNU K. RIIKONEN
- 16 Henry Miller ja erilainen filhellenismi
PETRI LAHTINEN
- 22 Herakleen kolmastoista urotyö
VESA VAHTIKARI
- 25 Redogörelse för en studieresa
till Grekland 1957
BIRGER GESTRIN
- 31 Kreikan kulttuurin tuki ry
– surullinen menestystarina
MARTTI LEIWO
- 36 Spartacus-baletti,
orjasta työläisten sankariksi
KATJA VARAKAS
- 38 Koroneos-talon esihistoriasta
RALF FRIBERG
- 40 Tapahtumia

Kannen kuva: Matkalla Kreikassa vuonna 1957. FL Birger Gestrin vieressään FM Saara Lilja. Mies kameran kanssa on tuntematon. Kuva: yksityiskokoelmasta.

Artikkeleiden jättöpäivä *Helikonin* seuraavaan numeroon on 15.3.2021.

Pääkirjoitus

MATKOJA MENNEISYYTEEN JA TULEVAISUUTEEN

VESA VAHTIKARI

TÄMÄN LEHDEN KIRJOITUKSISSA matkataan jälleen menneisyydessä, tosin tällä kertaa ei niinkään antiikin Kreikassa vaan 1800-luvulla sekä 1930–1950- ja 1980–1990-luvuilla. Kreikka on aina innoittanut niin arkkitehtejä, kuvanveistäjiä, kirjailijoita kuin matkailijoitakin, kuten Ilkka Kuivalaisen, Leena Pietilä-Castrénin, Hannu K. Riikosen ja Petri Lahtisen kirjoitukset todistavat.

Birger Gestrinin mainiota matkakertomusta lukiessa tulee mieleen, että vaikka matkustaminen ja matkanteko onkin menneistä vuosikymmenistä muuttunut, ainakin nopeutunut ja helpottunut, on itse Kreikassa ja kreikkalaisissa vielä jäljellä jotain tuttua ja pysyvää. Ovat kreikkalaisetkin välillä matkanneet Suomeen, ainakin suomalaisten kutsumina, kuten saamme tietää Martti Leiwon kirjoituksesta, jossa muistellaan erästä jo lakkautettua yhdistystä, jonka toiminnassa on muutama SAIY:nkin jäsen ollut mukana.

Sekä Ateenan-instituutin että sen ystävähdistyksen toimintaa on myös koko tämän kulu-
van ajan vuoden leimannut aina vaan jatkuva koronaepidemia ja moni luento tai muu tapahtuma on järjestetty osittain tai kokonaan virtuaalisesti. Itse en ole käynyt Kreikassa enkä mis-
sään muuallakaan Suomen rajojen ulkopuolella

koko korona-aikana. Vaikka jatkuvat Zoom-, Meet- ja Teams-luennot, -palaverit, -kokoukset ja -tapaamiset alkavatkin jo vähitellen kyllästyttää, on niissä ja niihin liittyvässä tekniikassa myös monia erilaisia mahdollisuuksia, jotka tulevat kenties pysyvästi muuttamaan ihmisten käyttäytymistä.

Virtuaalimatkailu ei tietenkään korvaa oikeaa matkailua. Menneisyyteen voi aina matkustaa muistoissa, mutta tulevaisuuteen emme sen sijaan (ainakaan vielä) pysty millään tekniikalla matkaamaan. Toivottavasti pystyisimme kuitenkin jo hyvin pian lähitulevaisuudessa edes matkaamaan taas turvallisesti Kreikkaan.

Sitä odotellessa toivotan lukijoille rauhaista joulun aikaa. 🇺🇸

IOANNIS KAPODISTRIAKSEN MUISTO MONREPOS'SSA

ILKKA KUIVALAINEN

ITSENÄISEN KREIKAN ensimmäinen valtionpäämies kreivi Ioannis Antonios Kapodistrias (1776–1831) kävi myös Suomessa toimiessaan Venäjän ulkopoliitikasta vastaavana valtiosihteerinä. Tapaus ei ole laajemmin tunnettu, vaikka Björn Forsén julkaisi aiheesta artikkelin 'Ioannis Kapodistrias och Finland' *Helikonissa* 2/1994. Aiheena oli Kapodistriaksen heinäkuussa 1810 Viipurista isälleen Korfulle kirjoittama kirje. *Helikonin* toimitus, todennäköisesti professori Chr. H. Ericsson, identifioi artikkelin lopuksi luontokuvauksen perusteella kirjeessä kuvatun kartanon juuri Monrepoksi. Historiaa harrastava Jukka Laaksonen puolestaan julkaisi aiheesta artikkelin 'Kapodistrias & Suomi?' Tampereen Suomi-Kreikka -yhdistyksen jäsenlehden henkilökuvasarjassa 2/2017. Siinä linkkinä Suomeen

oli viipurilaissyntyisen pankinjohtaja Kalevi Tillin, tuotteliaan kirjailijan, maininta muistelmateoksessaan *Muistojeni Monrepos* (2005, 57): "Venesatamaa suojaavan niemen uloimmalla kielekkeellä oli aikanaan kreikkalaisen vapaussankarin vuonna 1827 itsenäisen Kreikan presidentiksi valitun Ioannes Kapodistriaksen patsas. Hänet murhattiin vuonna 1831." Mainittua nientä kutsuttiin aikanaan Teltsasaareksi. Monrepos oli varmastikin Karjalan tunnetuin kartano laajoine puistoalueineen Viipurinlahden ja Suomenvedenpohjan välissä sijaitsevalla Linnansaarella, noin 1 ¾ kilometriä luoteeseen Viipurin linnasta. Sen pohjoiseen aukeava kallioranta oli ollut nimellä Vanha Viipuri tunnettu tärkeä kauppapaikka. Kustaa Vaasan aikana se toimi kuninkaan latokartanona ollen sitten linnanpäälliköiden hallussa.

Nimi Monrepos tuli käyttöön Württembergin herttua Friedrich Wilhelm toimiessa Viipurin käskynhaltijana 1780-luvulla. Sittenmin siitä tuli vapaaherrallisen von Nicolay -suvun sääntöperintötila.

Viipurin historiallisen museon (Museum Wiburgense) tilaamassa tussipiirroksessa vuodelta 1919 näkyy myös puistonpenkki ja rantaa. Sisäänkäynti turkkilaiseen teltaan oli pohjoisesta rannan puolelta. LHMVHMLT10182:970 Svaetichin, Viktor: Monrepos, huvimaja Taikina-pytty, kuva Suvi Leppänen.

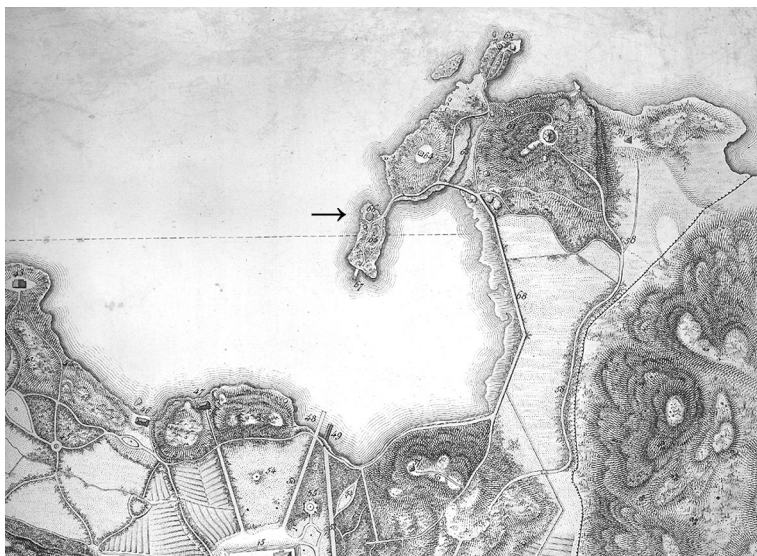

KAPODISTRIASTA ESITTÄVÄT VEISTOKSET

Kapodistriasta esittävästä Monrepos'n veistoksesta on olemassa hyvin vähän tietoa, ei edes milloin se olisi Telttasaaren niemellä ollut. Kyseessä lienee ollut rintakuva, vaikka esimerkiksi Pietarissa on seisovaa Kapodistrias-ta esittävä kokovartaloveistos kuten Nauplionissa ja Korfullakin. Ateenassa on istuva kokovartaloveistos yliopiston päärakennuksen edessä, samoin Capodistriassa eli nykyisin Slovenialle kuuluvan Istrian niemimaan pohjoisosassa, Koperissa, josta suku oli vuosisatoja aikaisemmin muuttanut Korfulle. Kivestä veistettyjä rintakuvia on ainakin Ateenan Kansallispuutarhassa, jossa hänet on esitetty vaateetettuna antiikin ajan mallin mukaan, Aiginalla oman aikansa asussa, ja paljasrintaisena Ateenan Kansallisessa historiallisessa museossa. Tillin veistostiedon lähde en ole onnistunut selvittämään. Henkilömuotokuvia Monrepos'n puistossa oli joka tapauksessa: tunnettuja ovat keisarinna Maria Feodorovnan rintakuva sekä Fredrik Suurta esittävä pienoysveistos.

POLITIIKAN MERKKIMIES

Kapodistrias toimi Venäjällä useita vuosia ulkoasianhallinnon eri tehtävissä, tärkeimpänä valtiosihteeriys vuodesta 1816 alkaen. Historioitsija Gabriel Rein mainitsee *Tietosanakirjassa* (osa 4, 1912), että ”vuonna 1809 hänet kutsuttiin Pietariin ja hän toimi sitten menestyksellä Aleksanteri I:n palveluksessa, saavuttaen hänen täydellisen luottamuksensa.” Kreikan vapaustaistelun alettua 1821 Kapodistrias pyrki saamaan keisari Aleksanterin Kreikan ystäväksi, ja kun tämä ei onnistunut keisarin ”paheksuuttua kreikkalaisia”, hän siirtyi 1822 Sveitsiin, jonka itsenäisyyspyrkimyksiä hän oli jo aikaisemmin edistänyt Venäjän lähettiläänä ja Wienin kon-

Osa Monrepos'n kartasta, joka oli tarkoitettu Ludwig von Nicolayn *Das Landgut Monrepos* -runoelman liitteeksi. Numero 66 on Das Zelt eli teltti. Kansalliskirjaston kartta (<http://s1.doria.fi/helmi/mp/fennica/fem19980080/slides/c1.html>).

gressissa. Tästä työstä hän sai kiitoksena Sveitsin kunniakansalaisuuden ja paljon myöhemmin vuonna 2009 pronssisen rintakuvan myös Lausanneen. Kerättyään nyt tukea kreikkalaisten pyrkimyksille muutamissa muissakin maissa hän saapui 1828 Kreikkaan, jossa häntä valittuna valtionhoitajana sittemmin Reinin *Tietosanakirjan* sanoin edelleen ”syytettiin venäläismielisyydestä ja alettiin vihata.” Varsinaisesti murhan syy oli kuitenkin Manin niemimaan vaikutusvaltaisen beyn Petros Mavromihaliksen pidätys, joka johdettiin Kapodistriaksen halusta lujittaa uutta keskuhallintoa. Tästä kostoksi vangitun poika ja veli ampuivat Kapodistriaksen 9. lokakuuta syysyllä 1831 Pyhän Spiridonin kirkolla Nauplionissa.

KAPODISTRIAS MONREPOS'SSA ERI LÄHTEIDEN MUKAAN

Kapodistrias kuului Monrepos'n omistajien tuttavapiiriin. Sekä kartanon vuonna 1788 ostanut Ludwig että hänen poikansa Paul von Nicolay lienevät tunteneet hänet hyvin, ja Kapodistriaksen Ludwig von Nicolaylle lähettämiä kirjeitä on säilynyt useampiakin Monrepos-kokoelmassa Kansalliskirjastossa. Paul von Nicolay oli aloittanut uransa Venäjän ulkoasiainhallinnossa jo vuonna 1796, ja oli luonnollista, että hän oli

läheinen niin ikään Venäjän ulkoministeriössä toimineen Kapodistriaksen kanssa.

Monrepos'ssa kylmänä pitämästään kesästä kärsinyt Kapodistrias oli Sven Hirnin ('Vihantaa Viipuria' 1976, 9) mukaan "seisonut ihaillen Suomen luonnon kauneutta" pienellä sillalla muuhun puistoon yhdistetyllä saarella. Tieto Kapodistriaksen käynnistä on Eva Ruoffin tutkimuksen (*Monrepos. Muistojen puutarha* 1993, 123, 131) mukaan peräisin matkakirjailijana tunnetun hampurilaisen juristin Friedrich Johann Lorenz Meyerin Venäjän nähtävyyksiä esittelevästä kirjasta *Russische Denkmäler in den Jahren 1828 und 1835 gesammelt* 2, (Hamburg 1837, 362). Paul von Nicolay antoi niemel- le nimen Capodistrias eli Istrian niemimaa, Ruoffin mukaan ehkä myös niemen muodon- kin takia, mutta kartoissa on nimenä yleensä

Taikinapytyksikin kutsuttu itämainen huvitelta Monrepos'n puistossa Viipurissa. 1910–1920-luku, Museovirasto, Historian kuvakokoelma, Karjalan Liiton kokoelma HK1945 1228:9.23. CC BY 4.0.

vain Telttasaari. Meyer kertoo tulleen 1835 Monrepos'hon kesänviettoon paroni Nicolayn kutsumana. Hän mainitsee Monrepos'n itäisen merenrannan vuorialueen olleen nimeltään Kolkynos, joka ei ainakaan ole mikään huomattava antiikin vuori; toisin kuin Leukaksen kallio, joka Monrepo'ssa muistutti Sapfon kuolemaan liittyvästä legendasta. Kolkynos voisi olla jopa kirjoitusvirhe, koska sitä ei esiinny muissa lähteissä, mutta Meyer oli kuitenkin Göttingenissä opiskellut tohtori ja tunnettu kulttuurin tuntija. Hän jatkoi:

Tällä paikalla viiپی kerran kreivi Capo d'Istrias, jonka nimeä seuraa maine Venäjän valtion annaaleissa – ja uuden Kreikan, se on kirjoitettu verellä... Telta, muodoltaan turkkilainen, osoittaa sen paikan, missä tuo onneton valtiomies kerran istui meren rannalla...

Tästä Kapodistriaksen lepo hetken turkkilaismallisesta teltasta onkin säilynyt kuvia toisin kuin Kapodistriasta itseään esittävästä veistoksesta. Esimerkiksi Viktor Svaetichinin tussipiirroksessa vuodelta 1919 näkyy myös puistonpenkki ja rantaa, mutta ei henkilökuva tai veistosta. Piirros on otsikoitu teltan kansanomaisella nimellä Taikinapytty. Teltan tarkkaa rakennusvuotta ei tunneta. Ludvig von Nicolay oli esittänyt runossaan toiveen saaresta, jolla sijaitsevaan teltaan hän soutelisi yhdessä rakastunsa kanssa, jo ennen Monrepos'n hankintaa. Telta pystytettiin todennäköisesti jo vuoden 1800 vaiheilla. Turkkilaiset teltat edustivat orientalismin haaraa, jonka tunnetuin esimerkki Pohjoismaissa on Louis Jean Desprez'n Kustaa III:lle suunnittelema kuparitelttarivi Hagan linnan puistossa Tukholman pohjoislaidalla. Museovirastossa on akvarelli teltasta, joka esittää toteuttamatonta versiota Monrepos'n teltasta. Siinä sisäänkäynnin kangasta reunustaa kaksi todennäköisesti toskanalaista pylvästä.

Vaikka Monrepos'n puistosta on olemassa useita karttoja, ei Telttasaarelle ole niissä merkitty

kuin teltaa ja laituri. A.E. Modeenin piirtämässä vuoden 1875 kartassa on teltan ohella termi Panama, josta ei ole tarkempia tietoja. Kapodistriaksen murhasta oli Meyerin vierailun aikaan vajaa neljä vuotta, joten voi olla, että muotokuva olisi hankittu vasta sen jälkeen. Se olisi voinut jäädä kartoista pois sijaitessaan eksoottisen ja matkailijoita houkutelleen teltan vierellä. Moni muukin puiston lukuisista veistoksista on hävinnyt ilman kunnollista dokumentointia. Monrepos'ssa oli kuitenkin von Nicolay -suvun teettämiä ja muualla kuolleita henkilöitä kunnioittavia muistomerkkejä; antiikista ammentavia

ja tunnetuimpia olivat varmasti Paul von Nicolayn Leukaksen kalliolle pystyttämä obeliski Napoleonin vastaan taistellessa kaatuneille langoilleen de Broglien ruhtinaille ja Ludvig von Nicolayn ystävän Franz Hermann Lafermièren roomalaistyylinen muistomerkki: suorakulmainen hauta-alttari, jonka päällä oli jalallinen strigiloitu uurna. Siksi ajatus Kapodistriaksen rintakuvasta ei olisi ollut poikkeuksellinen. Ilman sitäkin maisema Teltasaarelta Suomenvedenpohjan yli pohjoiseen oli suurenmoinen, ja juuri siellä Kapodistrias tunsu yhteyttä Jooniansaarten kallioisiin kotirantoihin.

ATEENAN UUSKLASSISESTA ARKKITEHTUURISTA 2

LEENA PIETILÄ-CASTRÉN

KAKSI VUOTTA ON vierähtänyt Ystävien matkasta, jonka teemana oli Ateenan uusklassinen arkkitehtuuri. Se oli suuntaus, jolla itsenäisen Kreikan pääkaupunki rakennettiin ja jonka huipennukseksi muodostui saksalais-syntyisen Ernst Zillerin (1837–1923) yli viisikymmenvuotinen toiminta. Rakentajasukuun kuuluneen Zillerin kädenjälkeen Ystävät pääsivät tutustumaan Troijan löytäjän Heinrich Schliemannin kotitalossa eli nykyisessä Numismaattisessa museossa, Stathatos-perheen asuintalossa eli nykyisen Kykladisen museon siivessä sekä Asteroskopeionin lisärakennuksessa. Paljon jäi kuitenkin näkemättä niistä yli viidestäsadasta Zillerin nimiin luetusta rakennuksesta, joita on eri puolilla Kreikkaa.

Matkalaisia marraskuussa 2019 Yliopiston päärakennuksen (Ch. Hansen 1864) edessä. Veistos esittää Adamantios Koraisia, Kreikan valistuksen johtohahmoa, pylväshallin maalaus kuvaa kuningas Oton aikaista tieteiden ja taiteiden renessanssia. Kuva: K. Varakas.

Ziller valmistui arkkitehdiksi Dresdenissä, työskenteli Wienissä tanskalaisen Theofilus Hansenin toimistossa ja oli ensimmäisen keran Ateenassa 1861–1864 valvoakseen tämän suunnitteleman Akatemiatalon rakennustyötä. Hän palasi Ateenaan neljä vuotta myöhemmin toteuttaen jo varhain omia rakennusprojektejaan samalla kun hoiti loppuun lähes kaikki muutkin Hansenin aloittamat hankkeet, kuten Kansalliskirjaston, Zappeionin ja Arkeologisen museon jättäen niihin myös oman leimansa. Jo Hansenin esikuvina olivat olleet klassiset monumentit, ja niihin perehtyi myös Ziller eri puolilla Kreikkaa. Ateenassa hän dokumentoi piirroksin muun muassa Parthenonin ja Dionysosteatterin, Stadionia hän tutki arkeologisissa kaivauksissa ja oli vaikuttamassa myös sen entisöintiin. Työn ollessa vielä kesken paikalla pidettiin vuoden

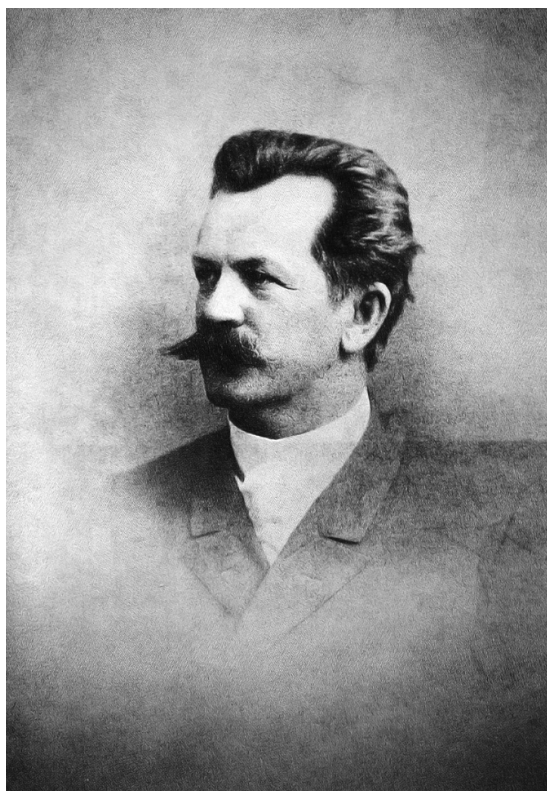
1896 ensimmäisten modernien olympialaisten avajaiset.

Zillerillä oli vaikutusvaltaisia suojelijoita kuningas Yrjö I:stä varakkaisiin rahoittajiin ja hän suunnitteli eri puolille Kreikkaa julkisia rakennuksia – teattereita, museoita, kaupungintaloja ja senaikaisia kauppakeskuksia. Zilleristä tuli myös varakkaan porvariston suosikkiarkkitehti, jolta tilattiin maaseutu- ja kaupunkiasuntoja. Vuonna 1870 hän osti maa-alueen Pireuksesta suunnitellen Zeanlahden rannalle seitsemästä villasta koostuneen kolonian. Sinne hän asettui aluksi itsekin asumaan taloon, jossa oli harvinaisuutena makeanveden lähde, ja vietti myöhemmin perheineen siellä kesä poissa Ateenan kuumuudesta. Koloniaa ei enää ole, mutta lähistölle suunnitelluista Zillerin rakennuksista on säilynyt Villa Patsiadis (Plateia Alexandras), jolle tunnusomaisesta puolipyöreästä julkisivusta avautuu näkymä Zeanlahdelle, sekä Metaxa-brandyn tuotannon aloittaneen Spiros Metaxan kotitalo (Grigoriou Lambraki 101). Sen kattokaiteella ja julkisivussa on antiikkisaiheisia veistoksia, mm. atlaksia, ja se oli asuinkäytössä vuoteen 1930, minkä jälkeen on toiminut hotellinakin.

Vuodesta 1872 Ziller opetti teknillisen korkeakoulun arkkitehtuurin osastolla, oli vuodesta 1884 vastuussa julkisesta rakennustoiminnasta ja siten selvillä kaikesta mitä Ateenassa tapahtui. Hän teki Ateenasta eurooppalaisen metropolin muokaten katukuvaa Wienin ja Pariisin Belle Époque-esikuvien mukaan ja suunnitteli kaduille puurivistöjä ja aukioille suihkulähteitä. Noihin aikoihin Ateenaa kutsuttiinkin itäisen Välimeren Pariisiksi.

ZILLERIN JÄLJILLÄ ATEENASSA

Omonia-aukion liepeillä Zillerin tunnettuja maamerkkejä ovat Kuninkaallinen teatteri (1901) eli nykyinen Kansallisteatteri, joka avattiin entisöitynä 2009, sekä Athinaskadun pohjoispään lähes symmetriset hotellit Bangeion ja Megas Aleksandros (1894). Ne ovat palau-

Ernst Ziller n. 1880. Kuva: Wikimedia Commons.

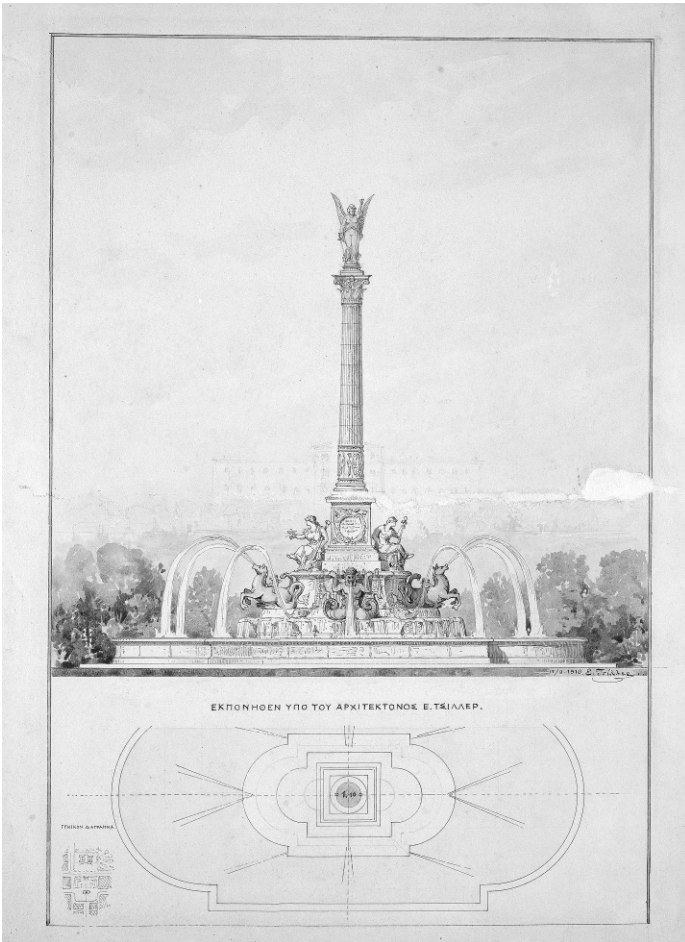
louhittua marmoria ja seinämaalaukset periytyvät antiikin maailmaan. Pompejilaishenkinen salonki oli suosittu kokoontumispaikka Zillerin pianistivaimon toimiessa emäntänä. Kokonaisuutena Zillerin koristeellisten ja ilmvien rakennusten tyyliä on kutsuttu eklektiseksi eli eri suuntauksista piirteitä valikoivaksi, hän nimittäin lisäsi uusklassiseen perusideaan usein uusrenessanssin ja barokin ideoita, kirkkoihinsa ja jopa kotiinsa myös muistumia bysantista.

Ziller perehtyi myös antiikin ajan vesihuoltoon. Hänen Ateenaan suunnittelemansa suihkulähteet kohosivat keskeisille aukioille, mutta ovat vuosikymmenten kuluessa käyneet läpi vaihtelevia vaiheita. Keskellä Sintagmaa oleva Zillerin suihkulähde oli alun perin nykyisen Kaupungintalon aukiolla, Kotzialla, josta se siirrettiin 1990 Sintagmalle. Samaan paikkaan Ziller oli kyllä suunnitellut näyttävän suihkulähteen pylväineen ja veistoksineen itsenäisyystaisteluiden satavuotismuistomerkitseksi, mutta se jäi toteuttamatta ja tunnetaan Kreikan kansallislatteriaan tallennetun Ziller-arkiston akvarellista. Ateenan-kävijöiden havaintojen mukaan Sintagman suihkulähde suihkutteli vettä lamavuosinakin, jolloin valtaosa kaupungin suihkulähteistä oli poissa käytöstä huolto-ongelmien ja vanhentu-

Suihkulähde Sintagmalla tosin ilman suihkuja. Kuva: Wikimedia Commons.

neen tekniikan vuoksi. Sintagman marmoriallas on muodoltaan pyöreä kaksoisallas, suuremman altaan reunaan on kaiverrettu teksti Demos

Zillerin akvarelli (61 x 45 cm) Sintagman suihkulähteen suunnitelmaksi 1910, inv. no. Z.44. Kuva: Kreikan kansallisgallerian kuva-arkisto.

Athenaion 1872, Ateenan kaupunki 1872, muistuttamaan suihkulähteen alkuperäisestä valmistumisvuodesta. Viime aikoina Ateenan suihkulähteitä on kunnostettu toden teolla ja niiden uskotaan vaikuttavan positiivisesti alueen mikroilmastoon sen lisäksi, että ne ovat miellyttäviä silmälle, miksei korvallekin.

Zillerin suuruuden aika kesti kolmisenkymmentä vuotta. Vuonna 1900 hän joutui taloudelliseen ahdinkoon jatkaen kuitenkin suunnittelutyötä, kuten Itävallan arkeologisen instituutin 1905 (Leoforos Alexandras 26), joitakin kirkkoja, kuten Pyhän Kolminaisuuden kirkon Kerameikoksen länsilaidalle 1915, sekä muistomerkkejä. Vaikka hän avioliiton kautta oli jo 1876 saanut Kreikan kansalaisuuden Ernestos Tsillerinä, häntä ruvettiin kaihtamaan saksalaisen syntyperänsä vuoksi poliittisen tilanteen muuttuessa. Uusklassinen arkkitehtuuri laantui kokonaisuutena ensimmäiseen maailmansotaan.

Ziller kuoli ateenalaisessa köyhäintalossa ja sai viimeisen leposijansa Päähautausmaan protestanttisesta osasta. Hoidon puutteessa unohdettuna sen tarkkaa paikkaa ei kuitenkaan enää tiedetä. Hänen alueelle suunnittelemissaan kolmesta hautamonumentista merkittävin on Heinrich Schliemannin hauta (1892) sisäänituloaukion vasemmanpuoleisessa rinteessä. Se sai innoituksensa Akropoliin Athene Nikeen pienoistempelistä. Monumentin yläosan metooppilaitoissa esitellään Troijan esinelöytöjä, alaosaa kiertävään friisiin kuvattiin pohjoissivulla Schliemann Troijan kaivauksilla, kolmella muulla sivulla taas Troijan sodan tapahtumia Ilias-epoksen mukaan. Temppliosan alla olevassa korkeassa rustikoidussa jalustassa ovat perheen hautakammiot, ja Schliemannin rintakuva monumentin edessä tähyää yli aukion kohti Akropolista.

Vuonna 1912 Kefalonian saarelta kotoisin ollut pankkiiri ja taiteenkeräilijä Dionysios Loverdos (1878–1934) osti Zillerin Mavromihaliskadun talon huutokaupassa 150 000 drakhmalla sekä asunnokseen että laajan taidekokoelmansa tyyssijaksi yksityismuseona; piha-alueelle rakennettiin kahdeksankulmainen kappeli kupoleineen. Myöhemmässä vaiheessa taidekokoelma varastoitui ja Mavromihaliskadun talossa toimi muun muassa läheisen Kansallisoopperan pukuhuone, kunnes tulipalo teki käytön mahdottomaksi. Loverdoksen tyttäret lahjoittivat isänsä taidekokoelman Kreikan valtiolle 1979, kahta vuotta myöhemmin Mavromihaliskadun rakennus julistettiin kulttuurihistoriallisesti merkittävänä suojeltavaksi ja lopulta vuonna 1992 tyttäret lahjoittivat senkin Kreikan valtiolle. Rakennus oli kuitenkin kurjassa kunnossa ja pitkään tyhjiään, mutta vuonna 2011 tehtiin päätös sen muuttamisesta Kristillisen ja bysanttilaisen museon näyttelytilaksi, johon sijoitettaisiin Loverdoksen kokoelma. Kunnostettuna rakennus avattiinkin yleisölle tämän vuoden keväällä. Kyseessä on eräs Kreikan suurimpia jälkibysanttilaisen uskonnollisen taiteen kokoelmia 1400-luvulta 1800-luvulle, kaikkiaan 660 nimikettä ja suurelta osalta peräisin Kreetalta ja Joonian saarilta – ikoneita, ikonostaaseja, käsikirjoituksia, kirkollisia tekstiilejä, öljymaalauksia. Vuosikausia repaleisten pressujen vaivoin peittämä ja ruskeaksi tummunut autiotalo on nyt roosanvärisine julkisivuineen merkittävä kohde Zillerin jalanjäljille mielivälle.

Tuomiokirkon aukion pohjoisreunassa osoitteessa Mitropoleos 54 on Zillerin suunnittelema varakkaan perheen asuintalo. Se muutettiin joitakin vuosia sitten hotelliksi nimeltä The Zillers. Siellä asuva saa täydellisen kuvan Zillerin maailmasta. 📍

M. Cassimatis, *Erinnerungen an Ernst Ziller*. Ateena 2020.

M. Kardamitsi-Adami, *Classical Revival. The Architecture of Ernst Ziller 1837 – 1923*. Ateena 2006.

J. Tsoumas, “Ernst Ziller’s architectural decoration and its cultural significance”, *Journal of Art and Architecture Studies* 2:2 (2013) 5–10.

AIHEESTA MYÖS:

”Nikolaos Thonin jalanjäljillä”, *Helikon* 2 (2015) 16–18.

”Ateenan uusklassisesta arkkitehtuurista 1”, *Helikon* 2 (2019) 20–25.

Schliemannin hautamonumentti. Kuva: I. Kuivalainen.

EMIL ZILLIACUS – ESSEEN TAIDETTA KREIKAN KIRJALLISUUDESTA

HANNU K. RIIKONEN

KESKEISIMPIIN ANTIIKIN traditioitten ylläpitäjiin ja antiikin kirjallisuuden välittäjiin Suomessa 1900-luvun edellisellä puoliskolla kuului Emil Ziliacus (1878-1961). Klassiset kielet olivat tulleet hänelle tutuiksi kouluaikana Viipurissa. Helsingissä hän opiskeli romanisti Werner Söderhjelmien ja gresisti Ivar A. Heikelin johdolla ja oli keskeisesti mukana ns. Euterpen piirin toiminnassa. Samoin hän oli keskeinen hahmo *Euterpe*-lehden ja sen seuraajan Arguksen (myöhemmin *Nya Argus*) toimittamisessa. Ziliacus oli kirjallisuushistorian dosenttina Helsingin yliopistossa 1909-1943 ja antiikin kirjallisuuden henkilökohtaisena professorina 1943-1945. Professorin arvonimi hänelle oli myönnetty jo 1940. Italian ja Kreikan ohella hänelle oli erityisen tärkeä karjalainen kotiseutu, sillä hän omisti Viipurinlahden saarella sijaitsevan Hapenensaaren kartanon, jossa hän harjoitti hedelmien, erityisesti omenan viljelyä; Hapenensaaren omenat olivat tunnettuja erityisen laadukkaina.

VIISI KIRJALLISEN TUOTANNON ALUETTA

Suomen ruotsinkielisessä kirjallisuudessa Emil Ziliacuksella on varsin omaleimainen asema. Hänen tuotantonsa jakautuu selkeästi viiteen osa-alueeseen: antiikin vaikutusta koskevat tieteelliset tutkimukset, kuten *Den nyare franska poesin och antiken* ja *Giovanni Pascoli et l'antiquité*, runoteokset alkaen vuonna 1915 ilmestyneestä *Offereld*-kokoelmasta, antiikin kirjallisuuden ruotsinnokset etenkin kreikkalai-

sista tragedioista ja epigrammeista, matkakirjat *Pilgrimsfärder i Hellas* ja *Tempe och Thermopylae* sekä esseekokoelmat. Viimeksi mainitut jakautuvat kahteen ryhmään: toisaalta Ziliacuksen lähinnä oman ajan Italiaa ja Karjalaa käsittelevät kokoelmat *Vandringar i Rom* ja *Italienare* ja *Karelare och annat folk*, jossa karjalaisten ohella käsitellään myös italialaisia henkilötyyppejä, toisaalta pääasiallisesti antiikin kreikkalaista kirjallisuutta esittelevät ja analysoivat kokoelmat. Näitä antiikkiaiheisia kokoelmia olivat *Grekisk lyrik* (1911, 2., laajennettu laitos 1928, 3.p. täydennetty painos 1945), *Lans och lyra* (1933), *Choros* (1939) ja *Eros och Eris* (1948). Laajoina esseinä voidaan pitää suppeahkoja monografi-
oita *Sophokles* (1919) ja *Aischylos* (1951), joissa kullekin säilyneelle näytelmälle on oma lukunsa.

Ziliacuksen tuotantoon kuuluu lisäksi useita kokoelmien ulkopuolisia esseitä, kuten *Nya Argus*-lehdessä vuonna 1913 ilmestynyt selonteko Euripideen *Bakkhantit*-näytelmän esityksestä Fiesolen antiikinaikaisessa teatterissa ja Yrjö Hirnin juhlakirjassa (1930) ilmestynyt viehättävä, suureksi osaksi käännösnäytteistä koostuva essee tai pikemminkin lyhyillä taustoittavilla tiedoilla varustettu käännös ”Två grekiska folkvisor tol-kade till svenska”.

Suomeksi Ziliacuksen tuotannosta ilmestyivät vain Sofokles-kirja (suom. Tyyni Haapanen-Tallgren eli myöhempi Tyyni Tuulio, runosuomennokset Otto Mannisen) ja *Pilgrimsfärder i Hellas* otsikolla *Suvipäiviä Hellaassa* (suom. Aale Tyyni) sekä essee ”Viimalainen” (kokoelmasta

Suomenruotsalaisen Euterpe-taiteilijaryhmän illanvietto ravintola Catanissa, Helsingissä (keväällä 1905). Vasemmalta kiertäen: Werner Nylander, Yrjö Sirola, Rolf Thesleff, Sigurd Frosterus, Axel Cedercreutz, kaksi tunnistamatonta, Werner Söderhjelm, kaksi tunnistamatonta, Emil Zilliacus, Björn Cederhvarf, Torsten Söderhjelm ja Ragnar Dahlberg. Kuva: Museovirasto, HK19750113:72, julkaisuvapaa (CC BY 4.0).

Karelare och annat folk), jossa puutarharenki Viimalainen näyttäytyy satyyrinä suomalaismiljöössä, ja ”Takkatulilla Horatiusta lukiessa” (kokoelmasta *Lans och lyra*).

Emil Zilliacuksen matkakirjat ja esseekoelmat ja osin myös hänen runokokoelmansa perustuivat paitsi antiikin kirjallisuuden tunteemukseen, myös hänen matkoihinsa Kreikassa ja Italiassa. Mistään tavallisesta turistimatkailunsa ei ollut kysymys, sillä Zilliacus teki matkaa myös kävellen ja aasin tai muulin selässä. Esimerkiksi hänen kokoelmaansa *Tempe och Thermopylae* sisältyi kuvaus noususta Helikon-vuorelle, joka hänen luonnehdintansa mukaan oli ”Sångguddinnornas berg”. Paikallisten asukkaiden kanssa hän teki tuttavuutta italian- ja nykykreikan taitonsa pohjalta. Matkakirjojen ohella Italian-

ja Kreikan-matkojen vaikutelmia on runsaasti myös Zilliacuksen runotuotannossa.

Zilliacuksen Kreikan kirjallisuutta käsittelevät esseeet olivat Suomen kirjallisuuden kannalta merkittäviä jo pelkästään siitä syystä, että mitään vastaavaa ei aikaisemmin oikeastaan ollut. Suomeksi kreikkalaista kirjallisuutta käsiteltiin laajemmin tietysti eräissä kirjallisuushistorian yleisesityksissä, mutta ensimmäinen varsinainen suomenkielinen vastine Zilliacuksen esseekoelmille oli V. A. Koskenniemen Rooman kirjallisuuteen keskittyvän esseekokoelman *Roomalaisia runoilijoita* ohella lähinnä vasta Päivö Oksalan ja Teivas Oksalan *Kreikkalaisia kirjailijakuvia* (1965).

Zilliacus ei itse käyttänyt nimitystä essee; hän kutsui kirjoituksiaan tutkielmiksi ja pakinoiksi

(studier och kåserier). Jälkimaailman kannalta termi essee on niille kuitenkin sovelia, sillä Zilliacus ei kovin paljon viittaa muihin antiikin-tutkijoihin eikä antaudu keskustelemaan heidän näkemystensä kanssa; kirjoitukset pohjautuvat kirjoittajan omiin tietoihin, vaikutelmiin ja arvioihin pikemminkin kuin muiden tutkimustuloksiin. Esseitä ne ovat myös sikäli, että *Grekisk lyrik* -kokoelmaa lukuun ottamatta niitä ei ole varustettu lähdeviitein.

NELJÄ ESSEEKOKOELMAA

Neljässä Kreikan kirjallisuutta käsittelevässä esseekokoelmassaan Zilliacus keskittyi erityisesti kreikkalaiseen lyriikkaan. Kullekin kokoelmalle tunnusomaista oli runsaiden käännösnäytteiden liittäminen tekstin olennaiseksi osaksi (näin on menetelty myös Oksaloiden *Kreikkalaisissa kirjailijakuissa*). Fragmentaarisenä säilyneen runouden esittelemiseksi tämä onkin luonteva ratkaisu. Tässä on myös osasy siihen, että kokoelmia ei suomennettu: olisihan runot pitänyt saattaa vastaavaan suomenkieliseen runoasuun. Ruotsinnosnäytteitä sisältyy myös Zilliacuksen matkakirjoihin.

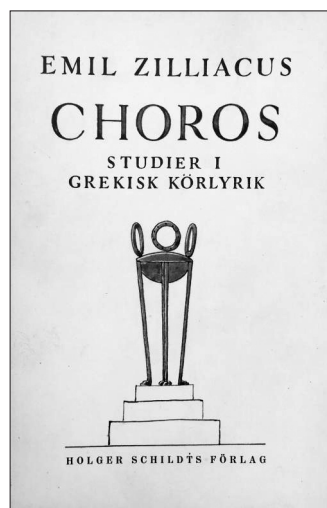
Grekisk lyrik - teoksensa toiseen painokseen Zilliacus oli tehnyt joukon täydennyksiä mm. eräiden papyruslöytöjen perusteella; uusia löytöjä oli hyödynnetty myös kolmannessa painoksessa. Teos esittelee Arkhilokhoksen jambirunouden edustajana ja elegiarunoudesta nostetaan esille Tyrtaios ja Theognis, mutta suurin huomio kohdistuu soololyriikkaan, etenkin Alkaioksen, Sapfon ja Anakreonin tuotantoon. Lopussa oleva esitys hautaepigrammeista laajensi kuvaa myös myöhempään kreikkalaiseen lyriikkaan. Tyrtaiosen ”Ateenalaisten laulun” yhteydessä Zilliacus nostaa esille Viktor Rydbergin ”Dexippoksen”.

Esseet ovat lähinnä kirjailijamuotokuvia: ne käsittelevät runoilijoiden elämää ja persoonallisuutta sekä heidän runouttaan. Tiedot runoilijoiden elämästä perustuvat osin siihen, mitä

runoilijat itse ovat runoissaan sanoneet, osin antiikin lähteisiin. Varsin paljon Zilliacus on suorittanut vertailuja muihin antiikin runoilijoihin, sekä kreikkalaisiin että roomalaisiin, kuten Homerokseen, Hesiodokseen, Theokritokseen, Catallukseen ja Horatiukseen.

Ensimmäisessä painoksessa Alkaios oli saanut vain kahdeksan sivua, kun taas Sapfolle oli omistettu 40 sivua. Kolmannessa painoksessa Alkaios-osuutta on laajennettu, mutta niin on käynyt myös Sapfon kohdalla. Ensimmäisen painoksen proosakäännökset on muunnettu runoasuun. Sapfon saama laaja osuus selittyy osin sillä, että Zilliacus kiinnittää paljon huomiota Sapfo-kuvaan myöhemmässä kirjallisuudessa. Ilmestymisaikaansa nähden teos antoi varsin monipuolisen kuvan varhaisesta kreikkalaisesta lyriikasta.

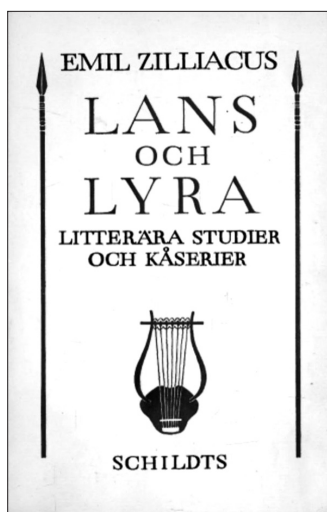
Choros-kokoelma keskittyi puolestaan merkittävimpiin kreikkalaisen kuorolyriikan edustajiin Alkmaniin, Ibykokseen, Simonidekseen ja Pindarokseen. Viimeksi mainittu saa kuitenkin huomattavimman osuuden, toista sataa sivua eli hieman yli puolet kirjan koko pituudesta. Pindaroksen saama suuri osuus on ymmärrettävä, sillä häneltä on säilynyt useita kokonaisia runoja. Vaikka suuri saksalainen antiikintutkija Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff oli vuonna 1922 julkaissut monografian Pindaroksesta, Zilliacuksen hienoon esteettiseen vaistoon perustuva esitys oli yleismaailmallisestikin katsoen merkittävä yleiskuva kreikkalaisen kuorolyriikon runoudesta. Samoin se oli siihen mennessä laajin ruotsinnosvalikoima; k o k o n a a n Pindaroksen O l y m p i a -

Pythia-, Nemea- ja Isthmia-oodit sekä fragmentit ilmestyivät ruotsiksi Ingvar Björkesonin kääntäminä 2008-2010. Suomeksi on toistaiseksi ilmestynyt yksittäisiä runoja Tommi Nuoposen, Teivas Oksalan, Gunnar Ranckenin ja Pentti Saarikosken kääntäminä.

Mielenkiintoinen on myös Simonidesta koskeva essee. Zilliacus on kiinnittänyt huomionsa Platonin *Protagoraassa* säilyneeseen sitaattiin, jossa käsitellään ”hyvää miestä”, hyvettä ja niitä ominaisuuksia, jotka tekevät ihmisen hyväksi ja jaloksi (*agathos* ja *esthlos*). Anakronistisesti Zilliacus kutsuu tällaista miestä ”kunnian mieheksi” (*honnête homme, galantuomo*). Epäilemättä kyseessä oli myös Zilliacuksen oma ihmisihanne.

Lyriikkaan keskittyvien *Grekisk lyrik-* ja *Choros*-kokoelmiin verrattuna näiden kahden kokoelman välissä ilmestynyt *Lans och lyra* sisältää esseitä sekä epiikasta (Hesiodos) ja draamasta (Aiskhyloksen *Persialaiset* ja Aristofaneen *Ritarit*) että proosakirjallisuudesta. Vaikka kokoelmassa käsitellään sotaan liittyvää kirjallisuutta, *Persialaisten* ohella Ksenofonin *Anabasisista*, pääpaino on rauhan töihin liittyvissä teoksissa. Hesiodoksen, ”talonpoikaishrunoilijan” (bondeskalden), *Työt ja päivät* -teoksen ohella Zilliacus käsittelee esseessään ”Godsägerliv i Hellas” Ksenofonin teosta *Oikonomikos* (Boken om hushållning, suomeksi ilmestynyt nimellä *Talouden taito*). Ksenofonin maanviljelijästä Zilliacus käyttää

nimitystä *country gentleman*, jollaiseksi hän nähtävästi itsensäkin mielsi. Viipurinlahdella sijainneen Hapenensaa-ren isäntänä. Ksenofonin teoksesta Zilliacus kiinnittää huomiota etenkin maanvilje-

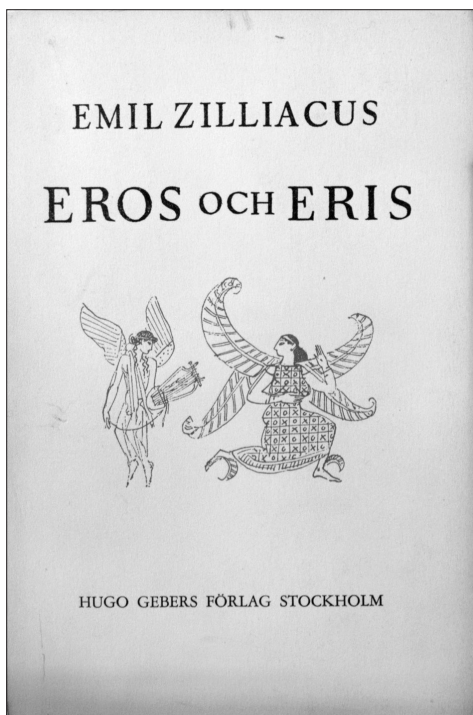
lijän vaimon kuvaukseen. Tämän toiminnan, kuten huolenpidon sairaista orjista, Zilliacus näkee osoituksena kreikkalaisesta humaniteetista ja vastakohtana roomalaisten brutaliteetille – ero esimerkiksi Marcus Porcius Caton teokseen *De re rustica* (suom. *Herramiesmaanviljelijän käsikirja*) nähden on Zilliacuksen mielestä ilmeinen. Esseen jälkimmäisessä osassa on esillä Ksenofonin *Hippikos* (suomeksi ilmestynyt nimellä *Hevostaito*), joka hänen mukaansa on ”todellinen hippologinen käsikirja”.

Ksenofonin *Anabasisista* käsitellessään Zilliacus asettaa vertailukohtaksi Gustaf Frödingin runon ”Ur Anabasis” osoittaen siitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia kreikkalaiseen lähteeseen verrattuna.

Runoudesta Zilliacus nostaa *Lans och lyra* -kokoelmassa esille muiden aiheiden ohella ns. *paraklausithyron*-tyyppiset runot, ts. runot, jossa kuvataan tilanne, jossa rakastaja on joutunut jäämään suljettujen ovien ulkopuolelle. Kokoelman päätösesseessä ”Vid brasan med Horatius” kuvataan maatilalla Karjalassa talvipäivää, jolloin kirjoittaja takkatulen ääressä ajokoira vieressään lukee Horatiuksen kuuluisaa oodia *Vides ut alta stet nive candidum / Soracte*. Kirjoittajan mielikuviutus vie hänet antiikin Roomaan ja sieltä Kreikkaan, kunnes lopuksi palataan karjalaiseen talvipäivään ja Horatiuksen pariin.

Viimeinen neljästä Kreikkaa käsittelevästä esseeteoksesta, *Eros och Eris*, on otsikoltaan sikäli erikoinen, että neljä vuotta aikaisemmin oli ilmestynyt Rolf Lagerborgille omistettu juhla-kirja, jolla oli aivan sama nimi. Lagerborgiin otsikko sopi hyvin: Eros viittasi hänen kirjoittelunsa seksuaalimoraalista, kun taas Eris, riidan jumaluus, viittasi Lagerborgiin kontroversiellinä julkisena väittelijänä.

Zilliacuksen *Eros och Eris* -kirjaa lukiessa on syytä muistaa kirjan ilmestymisajankohta. Siinä on nimittäin suoria viittauksia muutama vuosi aikaisemmin päättyneeseen toiseen maailmansotaan – maailmansota näyttäytyy vastineena peloponnesolaissodalle – ja kirjassa käsitellään

kreikkalaista sotilastyyppeä. Maailmansodan synkät tunnelmat ja sen aiheuttamat sosiaaliset ongelmat ovat aivan ilmeisesti vaikuttaneet siihen, että muutamia Alkaioksen ja Pittakoksen runoja Zilliacus käsittelee ”emigranttirunoutena”. Sotaan liittyy myös essee ”Trojas fall eller krigets ohälgghet”, jossa tarkastellaan Euripideen *Troijan naisia*, draamaa, jonka Zilliacus myös oli ruotsintanut ja josta hän esseessään antaa varsin tasapainoisen kuvan. Zilliacuksen mielestä on oikeutettua tarkastella *Troijan naisia* Kreikan tuolloisten poliittisten olojen valossa, mutta samalla sitä voidaan verrata toisen maailmansodan aikaiseen tilanteeseen: kummassakin on ollut kyse kahden valtaryhmän taistelusta, mutta samalla kamppailusta kahden ideologian välillä, demokratian ja oligarkian, kansanvallan ja harvainvallan. Zilliacus jatkaa ajatuskehitytään toteamalla, että myös pienillä kreikkalaisvaltioilla oli omat viidennen kolonnan edustajansa ja quislinginsä. Samalla Zilliacus viittaa Thukydideen kuvaamaan Melos-saaren kohtaloon, jonka yhteydessä ateenalaiset osoittivat brutaalisuutta.

Eros och Eris on kiinnostava myös eräänlaisena täydennyksenä aikaisemmille *Grekisk lyrik-* ja *Choros*-kokoelmille. Alkaiosta käsitellään uusien papyruslöytöjen valossa ja kuorolyriikko Bakkhylides on saanut oman lukunsa. Lisäksi mukana on 800-luvulla elänyttä bysanttilaista naisrunoilijaa Kasiaa käsittelevä essee. Zilliacus esittelee Kasian käyttämiä runouden lajeja, kuten ”Minä vihaan”-tyyppistä runoa, jossa runoilija luettelee, mitä kaikkea hän vihaa. Kiinnostava on myös armenialaisia kreikkalaisesta näkökulmasta arvosteleva runo. Kasiaa koskeva essee on sikäli poikkeuksellinen, että Zilliacus ei osoittanut mitään suurempaa mielenkiintoa Bysanttia, sen paremmin kuin nykykreikkalaitakaan kirjallisuutta kohtaan.

KLASSISTINEN JA ESTEETTINEN IHANNE

Emil Zilliacuksen suhde Kreikkaan sellaisena kuin se ilmenee etenkin hänen esseekokoelmiaan mutta myös runoissaan on nimenomaan klassistinen ja esteettinen, mikä osittain pohjautui myös hänen ihailemaansa ranskalaiseen, erityisesti ns. parnassolaiseen runouteen. Ranskalainen kulttuurihan oli ollut ihailun kohteena ns. Euterpen piirissä, johon Zilliacus oli nuoruudessaan kuulunut. Ranskalaisuuden ihailua osoittavat myös Zilliacuksen esseisiin sirottelemat ranskankieliset, jossain määrin myös englanninkieliset sanat ja fraasit. Mikään filosofinen luonteenlaatu Zilliacuksen esseistä ei välity. Onkin kuvaavaa, että hän ei ole kirjoittanut mitään antiikin suurista filosofeista, tuskin edes maininnut heitä nimeltä, muuten kuin Platonin ja Ksenofonin *Symposion*-teokset ja Bakkhylideen yhteydessä Platonin *Protagoraan*. Hänen antiikkiin kohdistamansa ihailu liittyi nimenomaan Kreikkaan, vaikka hän toisaalta tunsikin erinomaisesti Italiaa ja Roomaa. Aivan ilmeisesti myöskään Bysantin taidekäsitteet eivät vastanneet hänen esteettisiä ihanteitaan.

Klassistiset ihanteet tulevat Zilliacuksen esseissä samoin kuin hänen runoissaan esille

esitystavan selkeydessä sekä voittopuolisesti valoisana ja elämänmyönteisenä maailmakatsomuksena, johon toki sodan vaikutukset ja ruinoissa myös eräät henkilökohtaiset menetykset tuovat tummat sävyinsä. Sellainen pessimismi ja tyhjyyden tuntu, joka leimaa niin ikään klassismia edustaneen V. A. Koskenniemen lyriikkaa, ei Zilliacuksella tule esille. Muuten Zilliacusta ja V. A. Koskenniemeä voidaan monessa suhteessa verrata toisiinsa uusklassismin edustajina.

Esseidensä ja käännoistensä ansiosta Emil Zilliacus sai etenkin Ruotsissa suurta arvostusta osakseen, mitä osoittaa etenkin Ruotsin Akatemian myöntämä suuri kultamitali ja Göteborgin korkeakoulun myöntämä kunniatohtorin arvo; kunniatohtorin arvo hänellä oli myös Oslon yliopistosta. Antiikin kirjallisuuden ja antiikin traditioiden käsittely on Emil Zilliacuksen jälkeen jatkunut suomenruotsalaisessa kirjallisuudessa varsin elinvoimaisena. Sitä osoittavat etenkin

Nya Argus-lehden toimittaja, kirjallisuudentutkija ja runoilija Emil Zilliacus. Kuva: Museovirasto, HK19710314:405 (kuvan valmistusaika 1920-luvun alku), julkaisuvapaa (CC BY 4.0)

Göran Schildtin, Henrik Zilliacuksen, Johannes Salmisen ja Leif Salménin esseekokoelmat ja matkakirjat, Salmisen ja Salménin edustaessa jo kriittistä suhdetta Emil Zilliacuksen perinteisempään Kreikka-kuvaan. Ruotsissa antiikin Kreikan tarkastelun traditiota jatkoi ennen kaikkea Sture Linnér.

KIRJALLISUUTTA

Mustelin, Olof 1963: *Euterpe. Tidskriften och kretsen kring den*. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Riikonen, H. K. 2004: ”Emil Zilliacuksen runosarja ”Klassiska träd” ja uusklassismi”, teoksessa Sakari Katajamäki & Johanna Pentikäinen (toim.), *Runosta runoon. Suomalaisen runon yhteyksiä länsimaiseen kirjallisuuteen antiikista nykyaikaan*. Helsinki: WSOY, 359–362.

Riikonen, H. K. 2020: ”Emil Zilliacus, Viipuri ja Hapenensaari”, teoksessa Anna Ripatti & Nuppu Koivisto (toim.), *Monumenteista tanssiaskeliin. Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944* (Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 22). Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, 337–367.

Salminen, Johannes 1977: ”Emil Zilliacus ja unelma Hellaasta”, teoksessa Johannes Salminen, *Erään petturin puolustus. Esseitä*. Valinnut ja suomentanut Timo Hämäläinen. Helsinki: WSOY, 111–121 [essee alunperin ruotsiksi].

Thesleff, Holger 1963: ”Emil Zilliacus. Minnestal”, *Societas Scientiarum Fennica. Årsbok – Vuosikirja* XLII C N:o 1, 1–16.

Tiitinen, Ilpo 1973: ”Emil Zilliacuksen kareelis-helleeninen maisema”, teoksessa Hannes Sihvo (toim.), *Karjala – idän ja lännen silta* (Kalevalaseuran vuosikirja 53), Kalevalaseura: Helsinki, 273–281.

Zilliacus, Benedict 2006: ”Emil Zilliacus. Oppineisuutta ja seikkailumieltä”, teoksessa Björn Forsén & Erkki Sironen (toim.), *Kadonnut Kreikka. Suomalaisen matkakuvauksia ennen massaturismia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 192–214 [julkaisu myös ruotsiksi].

Zilliacus, Henrik 1986: *Hapenensaari*, Omakustanne: Tammissaari.

HENRY MILLER JA ERILAINEN FILHELLENISMI

PETRI LAHTINEN

Kreikassa ihmiselle tapahtuu ihmeellisiä asioita – ihmeellisen hyviä asioita, joita ei voi tapahtua missään muualla maan päällä. (Henry Miller)

TÄNÄ VUONNA KREIKASSA on juhlistettu maan itsenäisyyden 200-juhlavuotta. 25. maaliskuuta vuonna 1821 Kreikka julistautui itsenäiseksi Osmanien valtakunnasta, mikä tunnustettiin kuitenkin vasta vuonna 1830 kahdeksan vuotta kestäneen vapaussodan jälkeen. Juhlavuoden tiimoilta on puhuttu paljon myös filhellenismistä eli vapaasti suomennettuna Kreikan ystäväyydestä. Termillä viitataan Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa 1820-luvulla esiintyneeseen ilmiöön, jossa usein aristokraattisesta taustasta tullut sivistyneistö ja taiteilijat, joilla monesti oli myös klasinen koulutus, halusivat tavalla tai toisella tukea Kreikan vapaussotaa ja itsenäisyyttä. Monien kohdalla kyseessä oli halu puolustaa antiikin sivistystä, joka nähtiin eurooppalaisen kulttuurin ja sivistyksen kehtona. Merkittäviä filhellenistisiä taiteilijoita olivat muun muassa Lordi Byron (joka peräti osallistui varsinaisiin sotatoimiin Kreikassa), Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich Hölderlin, Victor Hugo, Aleksander Puškin, Friedrich Schiller ja Percy Bysshe Shelley. Suomalaisista filhelleeneistä täytyy erikseen nostaa esiin August Myhrberg, josta Suomen Ateenan-instituutin nykyinen johtaja Petra Pakkanen on kirjoittanut erinomaisen tutkimuksen *August Myhrberg and North-European Philhellenism. Building the Myth of a Hero* (Papers and Monographs of the Finnish Institute of Athens 10).

Monet 1800-luvun filhelleenit elättelivät ajatuksissaan kuvaa Kreikasta yhä jonkinlaisena katkeamattomana historiallisena antiikin kulttuurin elävänä tyyssijana. Useat vapaussotaan itse paikan päällä osallistuneista joutuivat karvaasti pettymään huomattessaan, etteivät heidän mielikuvansa vastanneet todellisuutta. Lukuisista 1800-luvun Ateenasta tehdyistä maisemamaalauksista ja varhaisista valokuvista käy selvästi ilmi, että tuolloin kaupungista ei voinut puhua minään kuhisevana eurooppalaisena metropolina vaan ”kaupunki” näyttäytyi pikemminkin maalaiskylänä Akropoliin juuressa. Kreikan vapaussodan jälkeen filhellenismi muutti muotoaan ja palautui jälleen enemmän historiallisten mielikuvien ja fantasioiden varassa toimivaan retoriikkaan, jota hyödynnettiin erilaisin tavoin muun muassa filosofian, taiteiden ja politiikan parissa. Vasta 1970- ja 1980-lukujen massaturismin myötä suuremmat erityisesti keski- ja pohjoiseurooppalaiset massat ”löysivät” modernin Kreikan ja mielistyivät erityisesti sen ilmastoon, ruokaan ja ihmisten vieraanvaraisuuteen (*philoksenia*). Osa turisteista palaa Kreikkaan – ja erityisesti sen saarille – vuosi toisensa jälkeen ja nimittää itseään jälleen filhelleeneiksi. 1830–1960-lukujen väliin on jäänytkin yli sadan vuoden ajanjakso, jolloin Nyky-Kreikka ei ole merkinnyt kulttuurillisesti monelle eurooppalaiselle tai yhdysvaltalaiselle juuri mitään. Muutama ei-kreikkalainen on kuitenkin kirjoittanut 1930-luvun Kreikasta kirjoja, jotka tarjoavat mielenkiintoisia vilauksia tuon ajan Kreikkaan:

Korfulla vuosina 1935–1940 asunut englantilainen Lawrence Durrell kirjoitti kokemuksistaan muistelmateoksen *Prospero's Cell. A Guide to the Landscape and Manners of the Island of Corcyra*, 1945 ja toinen englantilainen Edmund Keeley on kuvannut kokemuksiaan Kreikassa teoksessaan *Inventing Paradise. The Greek Journey, 1937–1947*, 1999. Tässä artikkelissa keskityn kuitenkin yhdysvaltalaiseen kirjailijaan Henry Milleriin, joka vieraili Kreikassa yhdeksän kuukauden ajan vuosina 1939–1940 Durrellin kutsumana. Miller kirjoitti kokemuksistaan teoksen *Marussin kolossi* (*The Colossus of Maroussi*, 1941).

Marussin kolossi on lukukokemuksena äärimmäisen vangitseva, mutta sitä kuvailtaessa tai siitä kirjoittaessa huomaa helposti pohtivansa, mikä oikein on teoksen kirjallinen laji. Muistelmateos vaikuttaa olevan lähimpänä ”totuutta” mutta määritelmänä myös jokseenkin outo, koska kirja ilmestyi noin vuoden päästä Millerin vierailusta. Teosta voisi myös kuvata matkakirjaksi, mutta tämäkin tuntuisi jossain määrin kyseenalaiselta, sillä lisäksi kirjassa tuntuvat luontevasti sekoituvan fakta ja fiktio. Paikoin kirjan kerronta lähenee esimerkiksi jo *Kravun kääntöpiiri* ja *Kauriin kääntöpiiri* -teoksissa esiintynyttä vapaan assosiaation mystiikkaa. Andy Hoffmann on nimittänyt teosta ”impressionistiseksi matkakertomukseksi” (*On the Colossus of Maroussi: A Meditation on the End of the War*, 2007). Monet kriitikot ovat ylistäneet *Marussin kolossia* ja Miller itse piti kirjaa parhaimpanaan. Nykyisin kirja vaikuttaa jääneen vähäisemmälle huomiolle Millerin tuotannosta puhuttaessa verrattuna esimerkiksi sellaisiin teoksiin kuin *Kravun kääntöpiiri*, *Kauriin kääntöpiiri* tai *Ruusuinen ristiinnaulitsiminen* -trilogia. Kenties osasy sille on juuri kirjallisen lajin sekä faktan ja fiktion häilyvyys. En aio kuitenkaan tässä artikkelissa keskittyä *Maroussin kolossin* kirjallisiin ansioihin vaan tarkastelen teoksessa esiintyviä kuvauksia Kreikasta ja kreikkalaisuudesta sekä niiden tulokinnasta filhellenisinä.

Henry Miller lähti Ranskasta kesällä 1939 asutuaan Pariisissa yhdeksän vuotta ja otti laivan Marseillesta Pireukseen. Millerillä ei vaikuta koskaan olleen mitään idealisoitua ja romanti-soitua kuvaa kreikkalaisista antiikin kulttuurin perillisinä ainakaan siinä mielessä, että hän olisi ajatellut heidän olleen klassisesti sivistyneitä ja oppineita. Sen sijaan hänen kuvauksistaan löytyy monia piirteitä, jotka monet tämänkin päivän turisteista varmasti tunnistavat. Miller kuvailee kreikkalaisia muun muassa ystävällisiksi, vieraanvaraisiksi, suorapuheisiksi ja helposti lähestyttäviksi ihmisiksi, jotka kaikkialla Kreikassa ”avautuvat kukkien tavoin” (*The Colossus of Maroussi*, 52. Kaikki käännökset ovat kirjoittajan omia). Miller lisää huomion, että jotkut kynnikit saattavat väittää kreikkalaisten innokkuuden ottaa vieraita vastaan johtuvan siitä, että Kreikka on pieni maa. Miller ei usko tähän selitykseen ja toteaa, että hänellä on ollut joissain muissa, nimeämättä jäävissä pienissä maissa täysin päinvastaisia kokemuksia. Nykyisin voisi väittää, että Kreikka on saanut oman osansa vierailijoistaan ja turisteistaan, mutta kreikkalainen vieraanvaraisuus on yhä tänäkin päivänä yleisesti tunnistettu ilmiö.

Miller ehti oleskella Kreikassa ja olla kreikkalaisten kanssa tekemisissä tarpeeksi kauan, sillä hän tunnisti heissä myös toisen yleisen piirteen, joka saattaa jäädä monilta turisteilta ja satunnaisilta vierailijoilta huomaamatta. Miller kirjoittaa, että kreikkalaisista löytyy näiden positiivisten piirteiden lisäksi yleensä negatiiviseksi laskettavia (Miller itse ei tee asian suhteen yksiselitteisiä arvopäätelmiä) piirteitä kuten ”ristiriittaisuutta, hämmennystä ja kaaosta” (7–8). Millerin mukaan ”ainoa asia, joka oli kiinteästi mielessäni kreikkalaisiin liittyen, oli se, ettei heihin voinut luottaa” (10). Perinteisesti epäluotettavuus on epätoivottava piirre, mutta myöhemmin Miller itse ilmaisee avoimesti, kuinka pitää kreikkalaisissa juuri siitä, kuinka ”kieroja ja

ovelialla” he ovat (12) – piirre, jonka monet varmasti tunnistavat erityisesti antiikin kontekstissa Odyseusta ajateltaessa. Mieleen tulee myös Mr. Panos -nimimerkillä esiintyvä amerikankreikkalainen, joka vitsailee erässä sketsissään, kuinka hänen tyttärensä ”on keittiössä vaimoni, äitini ja isoäitini kanssa juonitellen, miten he tuhoavat elämäni ja ruokkivat meidät samalla”. (*Mr. Panos: Greek Family Values* <https://www.youtube.com/watch?v=7XV2LVgaCT4>)

MAANTIEDE JA ARKEOLOGISET KOHTEET

Yhdeksän kuukauden aikana Miller ehti nähdä paljon Kreikkaa ja hän vieraili Ateenan ja Korfun lisäksi muun muassa Kreetalla, Poroksella, Hydralla, Delfoissa, Nafpliossa ja Mykenessä. Vaikka näihin vierailuihin lukeutui monia historiallisia ja arkeologisia kohteita, Milleria eivät ne tuntuneet kiinnostavan tavanomaisessa mielessä, ja yleensäkin hänen suhtautumisensa perinteiseen akateemiseen tutkimukseen oli selvästi kuivakka ellei peräti vihamielinen. On kuvaavaa, että välittömästi Pireukseen saavuttuaan hän otti taksin Akropoliille, mutta ylös kipuamisen sijaan hän valitsi jäädä varjoisaan kahvilaan.

Tuota taksimatkaansa Pireuksesta Ateenaan Miller kuvaa ”hyvänä johdantona Kreikkaan. Siinä ei ole mitään houkuttelevaa. Se saa miettimään, miksi on päättänyt tulla Kreikkaan. Maisemassa on jotain, ei ainoastaan kuivaa ja autiota, mutta myös jotain kauhistuttavaa. Sitä tuntee itsensä riisutuksi ja ryöstetyksi, melkein tuhotuksi” (10). Myöhemmin Ateenassa vieraillessaan Miller sai lopulta noustua Akropoliille, mutta hän toteaa samaan hengen vetoon pitävänsä enemmän Akropoliin juuresta kuin Akropoliista itsestään. Hän pitää ”sen hatarista hökkeleistä, hämmingistä, eroosiosta, maiseman anarkistisesta luonteesta. Arkeologit ovat pilanneet paikan: he ovat hävittäneet suuria maa-alueita löytääkseen muinaisjäännöksiä sekamelskan, joka kätketään pois museoihin. Koko Akropoliin perusta muistuttaa enemmän

ja enemmän vulkaanista kraatteria, johon arkeologien rakastavat kädet ovat levittäneet taiteen hautausmaita. Turistit tulevat kostein silmin katsomaan näitä raunioita, näitä tieteellisesti luotuja laavakenttiä. Elävä kreikkalainen kävelee ympäriinsä joko huomaamattomana tai sitten häntä piderään tunkeilijana” (46–47). Millerin kokema vastenmielisyyttä erityisesti arkeologeja kohtaan käy ilmi myös muutamassa muussakin kohdassa ja hänen tokaisunsa ”Kreikka ei tarvitse arkeologeja – se tarvitsee arboristeja” on saanut aivan uudenlaisen kaiun tämänvuotisten metsäpalojen takia. Ennen pahimpia maastopaloja jopa Yle ehti uutisoida ateenalaisten taistelusta lähiluonnon puolesta. (*Ateenalaiset kapi-noivat lähes olemattoman lähiluonnon puolesta – ”Kreikassa Elokapinan kaltainen mielenilmaus olisi tukahdutettu voimakeinoin”*. <https://yle.fi/uutiset/3-12010122>)

Samoin kuin kreikkalaisista Miller löysi itse Kreikasta kiehtovia ristiriitoja. Hän kuvailee monessa kohtaa maan ja erityisesti Ateenan karuutta mutta löytää siitä myös hyviä puolia. Esimerkiksi Ateenassa tomun, kuumuuden, köyhyyden, karuuden ja ihmisten sulkeutuneisuuden todistaminen aiheutti Millerissä ”kokemuksen, että tuossa paikassa oli jotain pyhää, jotain ravitsevaa ja ruokkivaa” (13). Vaikka Miller vieraili Kreikassa sata vuotta vapaussodan päättymisen jälkeen, tämän kuvaus erityisesti Ateenasta maalaa yhä kuvaa enemminkin maalaismaisesta kylästä kuin kuhisevasta kaupungista saati romanttisesta klassisesta kaupunkivalttiosta. Miller sivuuttaa-kin täysin klassisen Antiikin perinnön ja kuvaa Ateenaa kaupungiksi, joka ”on yhä synnytystuskissaan: se on kankea, hämmentynyt, kömpelö, epävarma itsestään. Sillä on kaikki lapsuuden taudit ja osa teini-iän melankoliasta ja yksinäisyydestä” (47). Yhä tänäkin päivänä Ateenassa tarkkaavaisen kuljeskelijan, flänoörin, ei ole vaikea nähdä, mistä Henry Miller kirjoitti: ”arkeologiset rakennelmat ja moderni arkkitehtuuri sulautuvat toisiinsa yhtä hyvin kuin vesi ja öljy ja monet kaupunginosat muodostavat rakennuksi-

neen sekavan ja kirjavan tilkkutäkin”. Toimittaja ja valokuvaaja Nikos Vatopoulos on kirjoittanut, että kävellessä Syntagma-aukiolta Stadioukatua pitkin matkan varrella “ei ole ’merkkejä’ joista ammentaa inspiraatiota. On ainoastaan rappion jälkiä yhä uudestaan ja uudestaan. [...] kuva rappeutuvasta kaupungista pysyy jähmettyneenä. Ateenan kasvot on revitty hajalle” (*Walking in Athens*, 2019, 21–22). Eräs tuttavani on todennut Ateenasta mielestäni osuvasti, että Ateena on rappiota ilman romantiikkaa. Kaikki nämä lausunnot Ateenasta eivät kuitenkaan tarkoita sitä, että kaupunki olisi yksiselitteisesti ruma ja vastenmielinen. Pikemminkin Miller, Vatopoulos ja heidän tavoin Ateenan näkevät

ihmiset kykenevät löytämään kaupungista täysin uniikin estetiikan. Vatopoulos onkin kiteyttänyt osuvasti, että Ateenasta löytyy “arvokkuutta, ei mahtailua. Eleganssia, ei näyttämisen halua. Yhteys kauneuden kanssa, oli se sitten näinkin epäortodoksista, säteilee voiman tuntemuksia” (44). Samankaltaiseen lopputulemaan myös Miller tuntui päätyvän koko Kreikan suhteen 60 vuotta aiemmin ilmaisten asian runollisesti: “(Kreikka) ei ole salaperäinen tai läpäisemätön, ei ihmeellinen, uhmakas, ei mahtailtava. Se on tehty maasta, tulesta ja vedestä. Se muuttuu kausittain sopusointuisasti aaltoilevin rytmein. Se hengittää, se kutsuu, se vastaa” (156).

Henry Miller Kreikassa vuonna 1940. Kuva: Wikimedia Commons. CC BY-SA 4.0 (Monozigote).

Huolimatta Millerin vihamielisyydestä arkeologiaa tai vähintäänkin arkeologeja kohtaan myös antiikin Kreikalla oli osansa hänen näkemyksessään Kreikasta. Millerille antiikki ja sen kulttuuri eivät kuitenkaan olleet paikalleen jähmettyneitä historiallisia ilmiöitä vaan osa jotain ikuista ja pyhää. Nykykreikkalaisia ja antiikin kreikkalaisia yhdisti Millerin mielessä jonkinlainen ajattoman kokemuksellinen ulottuvuus:

Kreikkalaisille jokainen tapahtuma – olkoonkin se kuinka tynpeä tahansa – on uniikki. Hän tekee saman asian niin kuin se olisi ensimmäinen kerta: hän on utelias, innokkaan utelias, ja kokeilunhaluinen. Hän kokeilee kokeilemisen tähden, ei keksiäkseen parempaa tai tehokkaampaa tapaa tehdä asioita. Hän tykkää tehdä asioita käsillään, koko kehollaan, sielullaan. Täten Homeros elää yhä. Vaikka en olekaan lukenut riviäkään Homerosta, uskon tämän päivän kreikkalaisen olevan perimmältään muuttumaton (The Colossus of Maroussi, 16).

Katkelma on täydellinen esimerkki siitä, kuinka Miller hyödyntää vapaasti antiikin kuvastoa kuvaillessaan omia henkilökohtaisia kokemuksiaan.

Kreikassa Millerin lumosivat ihmisten lisäksi ennen kaikkea tietty tunnelma, ilmapiiri, joka saattoi ottaa kirjailijan haltuunsa niin arkeologissa kohteissa kuin luonnossa. Häntä viehättävät vuoret ja niillä viipyilevä sumuverho, jonka raoista paikoitellen paljastuivat meren ja taivaan värit. Näkymät inspiroivat Milleria kuvailemaan niitä runollisesti: ”oopperamaiseksi valtakunnaksi, jossa Tao Te Ching ja muinaiset Veda-kirjat sulautuvat dramaattisesti kontrapunktuaalisessa hämmennyksessä. Täällä makuaisti itsessään tuli metafysisesti virittyneeksi: draamassa oli kyse ilmoista, ylemmistä seuduista, ikuisesta konfliktista sielun ja hengen välillä” (23). Antiikin perintö oli Millerille jotain aineetonta,

joka näyttäytyy tietyillä tavoin virittyneissä paikoissa hengellisinä ja ekstaattisina näkyinä ja kokemuksina. Miller kuvaili tällaisia paikkoja antinomistisiksi – paikoiksi, joissa yksilö vapautuu moraalilaeista. Tuollaiset kokemukset edustivat Millerille hulluutta lähentelevää tilaa, joista samalla kumpuaa muun muassa filosofia ja sankarilliset teot, jotka eivät rajoitu pelkästään antiikkiin vaan ovat yhä läsnä Kreikassa. Millerin ekstaattisten kokemusten sanallinen kuvaus (jonka voi argumentoida jäävän aina vajavaiseksi) tiivistyy kenties parhaiten tämän kävellessä Pyhällä tiellä eli antiikin aikaisella tiellä, joka johti Ateenan Kerameikoksesta Eleusiin. Miller kertoo, kuinka:

Kaikki puhuu nyt – samoin kuin vuosisatoja sitten – valaistumisesta, sokaisevasta, riemukasta valaistumisesta. Valo saavuttaa transsendentaalisen ominaisuuden: se ei ole yksistään Välimeren valoa. Se on jotain enemmän, jotain käsittämätöntä, jotain pyhää. Täällä valo läpäisee suoraan sielun, avaa sydämen ovet ja ikkunat, saattaa ihmisen alastomaksi, alttiiksi, eristetyksi metafysisessä autuudessa, joka tekee kaiken selväksi tietämättömästi. (The Colossus of Maroussi, 48).

KOLOSSIN PERINTÖ

Tarkasteltaessa *Maroussin kolossia* ja sen esittämää Kreikkaa, on syytä nostaa esiin muutama taustatekijä: ensinnäkin Millerin mennessä Kreikkaan fasismin uhka oli jo Pariisin yllä ja koko Eurooppa oli ajautumassa nopeasti kohti Toista maailmansotaa. Kreikan voidaankin ajatella edustaneen tuona ajanjaksona Millerille rauhan ja jonkinlaisen järjellisuuden suloisaa tyysijaa. Miller kirjoitti *Maroussin kolossin* palatuaan maailmansodan pakottamana takaisin Yhdysvaltoihin, New Yorkiin. Teoksen Kreikka peilautuu varmasti omaksi edukseen Yhdysvaltoja vasten: paluu Yhdysvaltoihin herätti Millerissa närkästyksen lisäksi yksinäisyyden tunteen, eikä

hän peittelee Yhdysvaltoja kohtaan tuntemaansa inhoa *Marussin kolossissa*. Kenties Kreikan silloinen ruraalisuus oli virkistävää ja virikkeellistä vaihtelua sekä joutenoloa Millerille vastapainona Pariisiin ja New Yorkin kaupunkimaisemille. Toiseksi Kreikan matka oli tarkoitettu alun perin lomaksi ennen pitkää matkaa Tiibetiin, josta Miller toivoi löytävänsä luostarin, jossa aloittaa hengellinen elämä. Näiden seikkojen valossa on helpompaa ymmärtää Millerin virittyneisyys ja herkkyytensä nähdä, tuntea ja kokea Kreikka jonakin myyttisenä, mystisenä ja ekstaattisena. *Maroussin kolossissa* Kreikan voidaan katsoa esiintyvän Tiibetinä, jonne Miller ei päässyt, ja hänen henkisenä matkanaan myyttisissä maisemissa.

Antiikintutkimuksen näkökulmasta katsottuna Henry Millerin filhellenismissä on kuitenkin löydettävissä jotain todella arvokasta. Antiikintutkimuksen parissakin huomaa valitettavan usein opiskelijoita, joiden puheissa ja ajattelussa on nähtävissä edelleen tiettyjä kaikuja 1800-luvun filhellenismistä: antiikin Kreikan kulttuuri ja sen kieli kiinnostavat, kun taas nykykreikkalainen kulttuuri päättyy usein ylenkatsotuksi. Ainejärjestöjen tapahtumissa saatetaan tanssia ironisesti ”zorbasta” eli tanssia, jonka meksikolais-amerikkalainen näyttelijä Anthony Quinn kuulemma puolittain improvisoi loukkaantuneen jalkansa vuoksi. Omien kokemuksieni pohjalta monien klassista filologiaa opiskelevien kohdalla ”kosketus” nykykreikkalaiseen kulttuuriin saattaa helposti jäädä siihen. Asiaa ei auta sekään, että Suomen yliopistoissa nykykreikan kurssit ovat katoamassa olemattomiin.

Millerin filhellenismi on ehdotonta: hän tuntui rakastavan koko Kreikkaa palavasti sen kaikista puutteista ja vioista huolimatta – tai peräti juuri niiden takia. Millerin kohdalla tuntuu myös mielettömältä puhua, missä määrin hänen kirjoituksensa lähestyvät todellisuutta tai totuutta. Jokaisen lukijan, antiikintutkijan mukaan lukien, tulisi muistaa, että Henry Miller oli ennen kaikkea kirjailija ja taitelija. Hänen tarkoituk-

senaan ei ollut kuvata jonkinlaista objektiivista totuutta, jonka olemassaoloon hän tuskin itse uskoi. *Marussin kolossia* lukiessa jokaisen lukijan ei tulisi kysyä, onko Millerin kuvaama Kreikka ”todellinen” Kreikka, vaan voisiko se olla sitä. Mikäli me pidämme mieleemme avoimena Henry Millerin näkemykselle ja tämän Kreikalle, kenties jokaisella meistä on mahdollisuus kokea jotain elävää, ajatonta, käsittämätöntä ja pyhää.

Kreikan tragedia ei piile suuren kulttuurin tuhoutumisessa vaan suuren vision abortissa. Sanomme virheellisesti kreikkalaisten inhimillistäneen jumalat. Asia on täysin päinvastainen. Jumalat inhimillistivät kreikkalaiset. Hetken ajan vaikutti siltä, että elämän todellisesta merkityksestä oltiin saatu ote, henkeäsalpaava hetki, jolloin koko ihmisrodun kohtalo oli vaarassa. Tuo hetki kadotettiin voiman roihussa, joka nielaisi huumaantuneet kreikkalaiset. He tekivät todellisuuden mytologiaa, joka oli aivan liian suuri heidän inhimilliselle ymmärrykselleen. (The Colossus of Maroussi, 240) ①

FM Petri Lahtinen (Helsingin yliopisto, Kreikan kieli ja kirjallisuus) oli Suomen Ateenan-instituutin Edufi-harjoittelija maaliskuu-heinäkuussa 2021.

Colossus of Maroussin ensipainoksen kansi. Kuva: Wikipedia.org.

HERAKLEEN KOLMASTOISTA UROTYÖ

VESA VAHTIKARI

MONI HELIKONIN LUKIJA varmaan muistaa jostain kouluhistorian hämästä Herakleen kaksitoista urotyötä, tai ainakin osan niistä, mutta harva tietää, että oli myös 13., vähemmän tunnettu urotyö, jonka suorittamisesta tuli kevättalvella 2021 kuluneeksi 75 vuotta. Herakleen urotoista on kerrottu tarkemmin *Helikonissakin* (numerossa 2/2013, sivuilla 26–31), mutta ehkäpiä pieni kertaus on paikallaan.

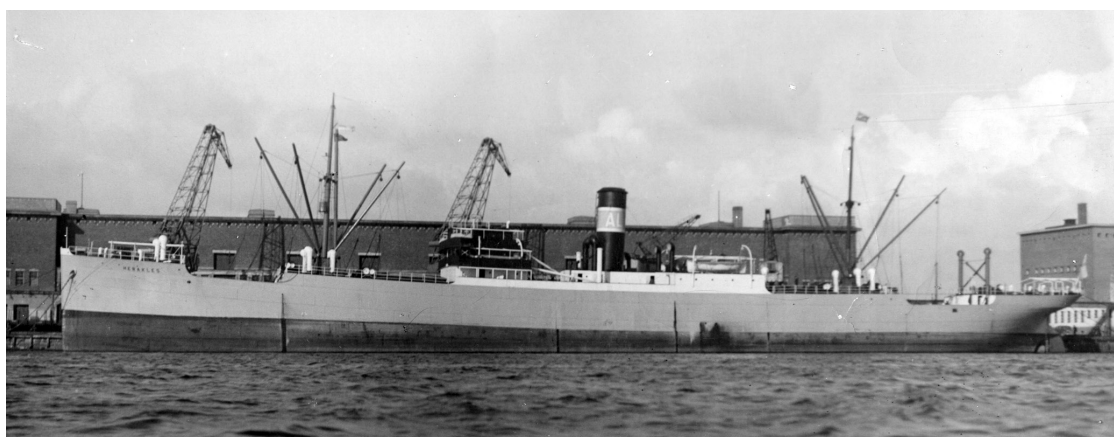
Herakleen urotyöt saivat alkunsa, kun Herakles oli Zeuksen mustasukkaisen vaimon Heran aiheuttamassa hulluudentilassa surmannut omat lapsensa ja vaimonsa Megaran, joka oli Tirynsin kuninkaan Eurystheuksen tytär. Hyvittääkseen rikoksensa oli Herakleen palveltava Eurystheusta kahdentoista vuoden ajan ja täytettävä tämän toivomukset. Eurystheuksen alaisuudessa Herakles sitten suoritti kaksitoista

kuuluisaa urotyötään, joiden määrä ja järjestys vaihtelevat hiukan eri antiikin kirjailijoiden kertomuksissa.

Herakleen ensimmäinen urotyö oli tuoda Eurystheukselle Nemean leijonan talja. Koska mitkään aseet eivät tehonneet leijonan nahkaan, surmasi Herakles leijonan paljain käsin ja nylki sen taljan sen omilla kynsillä.

Toinen urotyö oli Lernan Hydran surmaaminen. Hydra oli monipäinen käärme, jolle kasvoi kaksi päätä jokaisen katkaistun pään tilalle. Tehävä olisi ollut Herakleellekin mahdoton, ellei Herakleen veljenpoika Iolaos olisi auttanut Heraklesta polttamalla hehkuvalla hiilellä jokaisen Herakleen katkaiseman Hydran kaulan.

Kolmas urotyö oli Artemiille pyhitetyn Kerneian kultasarvisen kauriin pyydystäminen. Herakles jahtasi kaurista kokonaisen vuoden,

S/S Herakles satamassa. Suomen merimuseon kuvakokoelma, FÅA - Silja Line, SMK200627:1112. Kuvaaja: Kurt Illiminsky, julkaisuvapaa (CC BY 4.0).

ennen kuin hän lopulta sai sen kiinni. Neljäntenä urotyönään Herakles otti kiinni Erymantoksen villikarjun, joka riehui Psofiin alueella Arkadiassa.

Herakleen viides urotyö oli puhdistaa Eliin kuninkaan Augeiaan tallit, jotka olivat aivan täynnä Augeiaan valtavien karjalaumojen son-
taa. Herakles suoritti työn ohjaamalla Alfeios- ja Peneios-joet virtaamaan tallien läpi. Kuudes suurtyö oli Arkadiassa sijaitsevan Stymfalosjärven petolintujen surmaaminen. Herakles pelästytti linnut ensin lentoon ja surmasi ne sitten nuolillaan.

Seitsemäntenä tehtävänään Herakles matkusti Kreetalle ottamaan kiinni siellä raivoavan villihärän ja kahdeksantena urotyönään Herakles otti kiinni traakialaisen Diomedeen ihmisiä syövät hevoset. Herakleen yhdeksäs tehtävä oli noutaa amatsonien kuningattaren Hippolyten vyö. Aluksi Hippolyte lupasi antaa vyön Herakleelle, mutta Hera sai kuitenkin aikaan riidan, jonka päätteeksi Herakles surmasi Hippolyten.

Kymmenes urotyö oli Geryonin karjan hakeminen Erytheian saarelta. Toiseksi viimeinen urotyö oli Hesperidien kultaisten omenien noutaminen ja viimeinen, kahdestoista urotyö, oli hurjan monipäisen Kerberos-koiran noutaminen Manalasta.

Herakleen kolmastoista urotyö, joka ainakin tonneissa mitattuna on kenties kaikkein suurin urotyö, ei liity mitenkään antiikin mytologiaan eikä sitä suoritettu Kreikassa, vaan se liittyi kahviin ja se suoritettiin Atlantin valtamerellä ja Itämerellä. S/S Herakles oli nimittäin ensimmäinen laiva, joka toi Suomeen aitoa kahvia jatkosodan jälkeen.

Suomessa oli sota-aikana ja vähän sen jälkeenkin jo pitkään jouduttu juomaan kahvin tilalla joko korviketta tai vastiketta. Kahvia alettiin säännöstellä 28.10.1939. Joulukuussa 1941 jaettiin viimeinen neljänneskilon korttiannos aitoa kahvia. Vuonna 1941 kauppaan tuli kahvin korvike, joka oli pääasiassa valmistettu rukiista, ohrasta, lantusta ja voikukan juuresta,

Ankkuri-kahvinkorviketta, Puolustuslaitoksen valmiste, 25 % kahvia. Digikuva 2019 / Helsingin kaupunginmuseumuseo, D7423 -19, julkaisuvapaa (CC BY 4.0).

Alfthanin kahvinlisäketä, 200 gr. Digikuva 2019 / Helsingin kaupunginmuseumuseo, D7423 -16 DN7423 -16, julkaisuvapaa (CC BY 4.0).

mutta se sisälsi vielä myös aitoa kahvia (n. noin 20-25 prosenttia). Vuonna 1942 tuli käyttöön myös kahvin vastike, joka ei sisältänyt enää lainkaan aitoa kahvia (vaan siinä oli n. 85 % viljaa ja loput sokerijuurikasta ja sikuria). Monien mielestä korvike maistui laihalle kahville. Kahvitonta vastiketta voi valmistaa esimerkiksi seuraavan ohjeen mukaan seuraavasti (Lähde: Kotiliesi, 25.11.2007, <https://kotiliesi.fi/resepti/pula-ajan-kahvin-korvike/>):

Tarvikkeet

*1/3 rukiinjyviä,
2/3 vehnänyyviä,
vähän voita.*

1) Keitä jyvät pelkässä vedessä pehmeiksi. Kaada vesi pois ja lisää vähän voita. Sekoita. Jäähdytä jyvät.

2) Levitä jyvät leivinpaperin päälle uunipannuun 0,5-1 senttiä paksuksi kerrokseksi Keitä ja paahda uunissa 200 asteessa. Sekoittele jyyviä hyvin usein, kunnes ne ovat keskiruskeita, mutta älä päästä jyyviä palamaan, muuten vastikkeesta tulee kitkerää.

3) Jauha vastiketta kahvimyllyssä, mittaa vastikejauhetta vähintään 3 tl kuppia kohden ja keitä vastikkeesta "kahvit". Valitse keittämiseen

iso pannu tai kattila, sillä vastikkeesta tulee paljon poroja. Vastikekahvia keitetään jonkin aikaa voimakkaasti kiehuen ja seisotetaan sitten hellan reunalla tai myssyn alla. Näin vastikkeesta irtoaa makua. Huolellisesti paahdetuista jyivistä tulee yllättävän hyvää vahvan mokkakahvin tyyppistä, kofeiinitonta juomaa.

Suomalaisten kahvihammasta varmastikin kolotti vimmatusti, kun S/S Herakles lähti 28.9.1945 Kotkasta matkaan kohti Rio de Janeiroa. Riossa Herakleen uumeniin lastattiin 2 500 tonnia Rio-6- ja Rio-7-luokan raakakahvia ja alus lähti paluumatkalle kohti Suomea 14.1.1946. Bahiassa mukaan lastattiin vielä muun muassa 300 tonnia tupakkaa, 2 000 tonnia rehukakkuja, puuvillaa Suomen uusien setelien valmistukseen sekä talkkia, suolattuja nahkoja ja lääkkeitä.

Aitoa kahvia Suomeen hakemaan lähtenyt sankarilaiva oli valmistunut vuonna 1910 Glasgow'ssa. Sen pituus oli 128,97 metriä, leveys 15,91 metriä ja syväys 7,83 metriä. Alus aloitti liikennöinnin aluksi Astral Shipping Companyn alaisuudessa nimenään Drumcraig ja kotisatamaan Liverpool. Alus myytiin vuonna 1913 Den Norske Afrika- og Australia-Linielle, jolloin sen nimeksi tuli Vinstra ja kotipaikaksi Tønsberg. Helsinkiläinen Oceanfart osti aluksen 6.5.1936 ja nimesi sen Herakleeksi. Toisen maailmansodan aikana Herakles purjehti Itämerellä.

Kaikkien kahvinjanoisten sankarilaiva S/S Herakles saapui viimein Turun satamaan sunnuntai-iltana 24.2.1946 jäänmurtaja Sisun avustamana. Laivan päällikkönä oli merikapteeni Gunnar Möller ja perämiehenä Erik Ahlström, jotka saivat vieraikseen laivalle mm. kolme ministeriä, Suomen pankin pääjohtajan, Brasilian Helsingin suurlähettilään, kauppaneuvos Eduard Pauligin, toimitusjohtaja Henrik Pauligin ja muita elinkeinoelämän johtajia.

Tapaus sai joukkotiedotusvälineissä suuren huomion ja lastin purkamisen ajaksi jouduttiin yleisön hillitsemiseksi järjestämään ketju poliise-

ja. Yleisön suureksi pettymykseksi kansanhuoltoministeriö päätti, että kahvi saataisiin kupongeilla säännösteltynä kauppoihin vasta runsaan kuukauden päästä huhtikuussa 1946. Herakleen lastista jaettiin kuitenkin jokaiselle suomalaiselle kotitaloudelle neljänneskilo kahvia. Kahvi vapautui lopullisesti säännöstelystä vasta 1954.

Finna-palvelusta (www.finna.fi) löytyy hakanalla "Finlandia-katsaus 79" (tai suoraan osoitteesta https://finna.fi/Record/kavi.elonet_elokuva_162891?imgid=1) vanha arkistofilmi, joka sisältää välillä 5:30–8:28 raportin Herakleen saapumisesta satamaan, kahvilastin purkamisesta, kahvin paahtamisesta ja jakamisesta eteenpäin suomalaisille. Katsauksessa todetaan:

Tuskinpa Suomen kansa on mitään laivaa odottanut niin hartaasti, sillä kahvi on niitä ulkomaan tavaroita, jotka kuuluvat suomalaisten toivomuslistalla kaivatuimpien joukkoon. [...] ja tietenkin kauppaneuvos Paulig oli vastaanottajien joukossa. Hän hyväili kahvisäkkejä kuin ne olisivat olleet eläviä olentoja. [...] Näin on jälleen Suomen kansan autuuden hetki koittanut. Kahvikultaa saavat taas virkistykseen nauttia niin vanhat kuin nuoretkin. ☺

Kapteeni Gunnar Möller, Henrik Paulig ja Eduard Paulig S/S Herakleen ulkokannella Turussa 24.2.1946. Suomen merimuseon kuvakokoelma, FÅA - Silja Line, SMK200627:1114. Kuvaaja: Kurt Illiminsky, julkaisu-vapaa (CC BY 4.0).

REDOGÖRELSE FÖR EN STUDIERESA TILL GREKLAND 1957

BIRGER GESTRIN

Redogörelse för en studieresa till Grekland, företagen med stöd av ett stipendium, som under Finland-Greklandföreningens auspicier donerats av Finska Ångfartygs Aktiebolaget och Finlands konsul i Pireus Nikos Vernikos-Eugenides. Avgiven av stipendiaten fil.lic. Birger Gestrin.

NÄR UNDERTECKNAD efter några dagars betänketid tacksamt accepterade det generösa anbud om ett stipendium för en studieresa till Grekland, som framfördes till mig av överlärare Collin och fil. dr. Thesleff, upptog mina planer för resan följande tre huvudmoment. För den avhandling om dialekten i Argolis i förhellenistisk tid, som jag en längre tid har arbetat på, skulle jag för det första försöka få tillfälle att studera så många originaltexter som möjligt – det är fråga om inskrifter vilka dels förvaras i museer på åtskilliga platser, dels ligger ute i terrängen på olika håll. För det andra skulle jag på ort och ställe studera de geografiska förutsättningarna för dialektklyvningen inom landskapet Argolis och för det tredje hade jag för avsikt att skaffa mig förstahandskunskap om topografien på en del historiskt viktiga eller arkeologiskt betydelsefulla orter. Huru detta program blev genomfört skall jag redogöra för i det följande.

ATHEN OCH ATTIKA

Tidigt på morgonen den 8. juni 1957 avreste jag från Helsingfors med flyg och meningen var, att jag samma kväll skulle anlända till

Athen. På grund av en missad kombination blev jag dock tvungen att – på Swiss Airs bekostnad – övernatta i Zuerich, och anlande sålunda till min bestämmelseort först följande dag vid 6-tiden på eftermiddagen. Mitt allt i allo under Greklandsvistelsen sekreteraren vid Pireuskonsulatet Arvo Allonen mötte mig vid flygfältet och installerade mig i ett på förhand beställt rum i pension Pakis, idealiskt belägen strax söder om Akropolis. Utsikten genom fönstret i mitt första rum utgjordes av Parthenons silhuett mot himlen ovanför borgklippans av Kimon byggda sydmur.

Mina planer gick nu ut på att först bekanta mig med det viktigaste av det, som finns att se i Athen, och att sedan besöka orter, som kan nås med en tur- och returresa inom en och samma dag. Därefter hade jag för avsikt att sjövägen bege mig till några av de små öarna och uddarna vid Argoliskusten och sedan att med Nauplion som bas besöka så många orter som möjligt inom landskapet Argolis. Slutligen skulle jag resa till de viktigaste sevärdheterna på andra håll i Mellan- och Sydgrekland och i mån av tid också göra en färd till Kreta.

Mina första åtgärder, när det efter pingsten igen blev vardag, var att uppvakta på konsulatet i Pireus, där vicekonsul Bodouroglou älskvärt tog emot mig, och att snarast möjligt taga kontakt med det svenska institutet i Athen för att få goda råd och anvisningar. Den 11. juni besökte jag alltså professor Furumark, institutets föreståndare. Institutet arbetar i en

liten förhyrd våning, där chefen tillika har sin bostad. För tillfället låg verksamheten nere, men professorsfamiljen var hemma och jag hade ett mycket gott utbyte av min visit. Jag skrev in mig såsom medlem av institutet, blev för bokliga studier hänvisade till det tyska arkeologiska institutets förnämliga bibliotek och fick en introduktionsskrivelse av prof. Furumark, med vars tillhjälp jag på Nationalmuseet kunde skaffa mig ett identitetskort berättigande till fritt inträde till alla historiska och arkeologiska sevärdheter i hela Grekland – vanligtvis avkrävs besökarna en liten inträdesavgift. Denna blev på detta sätt inbesparad och dessutom – något som visade sig nyttigt i flere fall – var jag försedd med en legitimation, som klargjorde att jag var ute i allvarligt syfte.

De följande dagarna gjorde jag strövtåg till de olika utgrävningsfälten och museerna i Athen. I nationalmuseum fann jag redan nu några texter av mitt studiematerial utställda och i det nya Kerameikismuseet låg i ett hörn ett fragment av en stor gravskrift över argiver,

som stupat vid Tanagra år 457 f.Kr. Ett annat fragment av samma sten hade jag föregående år varit i tillfälle att studera i British Museum! Det epigrafiska museet som arbetar i samband med nationalmuseet var emellertid stängt. Där borde många av de ur min speciella synpunkt intressantaste sakerna finnas. Jag appellerade till chefen för nationalmuseet i egen hög person. Jag fick veta, att inskriftsmaterialet var lagrat och att ansvaret för samlingarna låg på dr Markellos Mitsos, som kunde träffas på undervisningsministeriet. Följande dag sökte jag naturligtvis upp dr Mitsos, som var utomordentligt förekommande och livligt beklagade min dåliga tur. Efter den 20. juli skulle han ordna specialmöjligheter för mig att studera det material, som då kunde vara tillgängligt. Mitsos rådde mig ytterligare att taga kontakt med den franska skolan, som bedriver utgrävningar i Argos, och han gav mig dessutom ett introduktionsbrev till eforen för fornminnena i Argolis. På den franska skolan, som är den äldsta och rikaste av de utländska

På resa i Grekland: fil. lic. Birger Gestrin i Pireus' hamn. Fotografi ur privat samling.

instituten i Athen, hade jag en trevlig pratstund med professor Daux – dess chef, som förresten har gästföreläst i Helsingfors. Han berättade om fransmännens utgrävningar i Argos och forskningsplaner i samband med dem samt om det nya museum, som just under fransk ledning håller på att fullbordas där. Vid besök på ort och ställe var jag senare i tillfälle att bese det, men samlingarna var magasinerade och otillgängliga. Helt i förbigående fick jag dock kasta en blick på ett par nyfunna opublicerade inskrifter. Som naturligt är, var fransmännen inte villiga att tillåta ingående studier av detta material, innan det har blivit utgivet.

Samma dag som jag uppvaktade professor Daux besökte jag också på konsulatsekreteraren Allonens uppmaning den grekiska nationella turistorganisationen för att diskutera kommunikationerna mellan småorterna i Argolis. Med ledning av de uppgifter, som jag där fick, modifierade jag i någon mån mina tidigare reseplaner, ehuru de dock i stort sett visade sig vara ändamålsenliga. Jag hade också hoppats få tag i bättre kartor över Argolis än man får köpa i Finland, men det var underligt nog omöjligt.

NÅGRA ÖAR

Några dygn stannade jag ännu kvar i Athen och använde tiden till besök på viktiga platser i Attika: Marathon, Sounion, Daphne, och Eleusis. Onsdagen den 26. juni tog jag båten till Aigina och kom så till ett område, vars språk under klassisk tid var inbegripet i mitt forskningsobjekt. Det antika Aigina hörde i språkligt och kulturellt hänseende nära ihop med det doriska Peloponnesos. Dess moderstad var enligt traditionen Epidauros i Argolis och språket på dess inskrifter bekräftar traditionens vittnesbörd. Nu fick jag bekanta mig med dess geografi och i original se en del av dess inskriftstexter. I museet råkade jag i delo med vakten, eftersom kopiering av texterna utan

På resa i Grekland: fil. lic. Birger Gestrin, bredvid honom assistenten i klassisk filologi vid Helsingfors Universitet, fil. mag. Saara Lilja. Mannen med kameran inte identifierad. Fotografi ur privat samling.

specialtillstånd var förbjudet – en obegriplig sak, då ju alla var för länge sedan utgivna i tryck. Aigina hör numera administrativt ihop med Attika, vilket jag inte före min resa dit hade tänkt på. Eforen är stationerad i Athen, och Mitsos brev till hans argoliska kollega gjorde intet intryck på den nitiske vakten. Jag hade dock, som väl var, gjort undan nästan hela mitt arbete, innan jag blev ertappad, och man gjorde inga försök att beslagtaga mina anteckningar. Aiginas största sevärdhet är Aphaiatemplet nära öns nordöstra hörn. Också detta besökte jag naturligtvis. Där som på många andra håll pågick omfattande restaureringsarbeten. Tempelcellans inre kolonner i två våningar höll som bäst på att återuppreas. Platsen är mäktig i sin naturskönhet och har en härlig utsikt mot kusten och ut över havet.

Min nästa uppehållsort var Methana, halvön som från Argolis Akte liksom en rundborg skjuter ut norrut i havet och som är förenad med fastlandet endast genom ett mycket smalt och väglöst näs. Lokaltraditionen utpekar här ῥόνοϛ θησεύϛ, Theseus' tron, och berättar, att det var på denna ort som Hippolytos dödades.

Från Methana reste jag till ön Poros, vilken blev utgångspunkt för en färd till ruinerna av det gamla Troizen. Några inskrifter fick jag där inte tag på, men däremot fick jag en god bild av stadens läge och kommunikationer, eller rättare sagt brist på landkommunikationer. Också i Troizen lever Theseustraditionen kvar och den pojke, som från den moderna byn Damalá visade mig vägen till de igenvuxna ruinerna, kunde utpeka en πέτρα θησεύϛ Theseus' klippblock. På själva Poros uppsökte jag den gamla Kalaureia-amfiktyoniens centrala helgedom, Poseidontemplet högt uppe på ett bergskrön. Utsikten norrut mot Aigina är storslagen. Från Poseidons helgedom på Kalaureia kunde man fordom blicka över mot Zeus Panhellenios tempel på sydudden av grannön i norr.

På Poros fick jag det goda rådet att åka av och an till Hermion och inte försöka nå denna numera gudsförgätta avkrok landvägen från Nauplion, vilket jag hade blivit uppmanad till i Athen. Via det karga och ståtliga Hydra gick båten till Hermion, där intressanta inskrifter stod att studera ute i naturen. Själva staden är så obetydlig, att den inte har något hotell, ja inte ens en restaurang. En resa av och an från Nauplion på en enda dag är inte heller möjlig. Så väl underrättade var alltså turistherrarna i Athen!

Den 3. juli återvände jag till Athen och den 4. på morgonen fann jag till min angenäma överraskning min vän överläraren Anders Collin vid morgontéet i Pakis' pensionat. Redan tidigt på våren hade vi två talat om en eventuell gemensam resa i Grekland och nu beslöt vi att tillsammans fara ut till Mykonos för att bese Delos betydande ruinfält. Därförinnan måste

emellertid överlärare Collin ordna detaljer kring sin hemresa och jag begagnade den dag, som stod mig till buds, till att besöka Korinth.

Den 6. juli reste överlärare Collin och jag till Mykonos, där vi vistades tre dagar och därifrån jag var i tillfälle att företaga två mycket givande turer över till Delos.

PELOPONNESOS

Efter återkomsten till Athen återknöt jag till mitt tidigare program och reste ned till Nauplion den 11. juli med min rekommendationsskrivelse från Mitsos till eforen där Verdelis. Jag besökte museet, men herr Verdelis själv var på en ämbetsresa. Här mötte emellertid inga hinder för studier av de texter, som fanns på platsen. Jag åkte sedan ut till Tiryns, där kompletterande utgrävningar pågick och vidare till Argos, där jag med stort besvär på orätt sida besteg borgklippan Larissa. Inmurade i de medeltida fästningsmurarna finns där två av de äldsta inskrifterna från Argos, vilka jag också mycket riktigt blev i tillfälle att på ort och ställe besiktiga. När jag följande dag återkom till Argos gjorde jag mitt ovan omtalade besök i det nya museet och fortsatte sedan till Mykene, som för tillfället hade finsk (!) majoritet. Från Mykene gjorde jag en två och en halv timmes fotvandring till Heraion – gudinnan Heras kanske främsta kultort i Grekland – mitt under den hetaste siestatiden, när tillvaron dessutom gjordes en smula spännande därigenom att herdarna på fälten sov men deras hundar vakade.

Den 14. juli besökte jag Epidauros, studerade inskrifter i museet och såg en nygrekisk version av Sophokles' *Antigone* uppföras på den antika teatern. Följande dag ägnades kusten, företrädesvis Asine.

Den 16. lämnade jag Nauplion, reste med buss via Argos en fantastisk väg över bergen till Tripolis i Arkadien, där jag måste övernatta. Jag begagnade tillfället till att göra en avstickare till den fordom betydande staden Tegea, som ligger helt nära Tripolis. Följande dag fortsatte jag

till Olympia över det imponerande Arkadiska berglandet. Där fick jag hotellrum endast för en natt, men hann ändå studera det viktigaste som fanns att se. Den 18. återvände jag med motortåg (*sic!*) via Pyrgos och Patras till Athen, där jag ju enligt avtal skulle uppsöka dr Mitsos den 20.

När jag på utsatt tid infann mig hos Mitsos, visade det sig, att han för tillfället var mycket upptagen, varför han bad mig återkomma två dagar senare. Tiden gick naturligtvis inte till spillo, utan jag kunde förbereda mig ytterligare för mina kommande inskriftsstudier i det tyska institutets bibliotek. Den 22. juli hade dr Mitsos sedan älskvärdheten att personligen vara min ciceron i det epigrafiska museet, som fortfarande egentligen var stängt. En hel del intressanta texter fann vi trots de svåra förhållandena, men ännu flere var dock tyvärr oåtkomliga. Dessutom visade det sig, att en del av det som jag ville se trots allt var placerad i nationalmuseet, vilket dess chef dr Karousos icke med ett ord hade omtalat, när jag besökte honom. Dr Mitsos hänvisade mig nu till biträdande chefen fru Karousos, som var vänligheten själv och lovade göra sitt bästa för att få fram det som jag önskade studera. Tiden var emellertid numera rätt knapp. Jag hade beställt bussbiljett till Delphi för följande dag, som var den 24. juli, och var besluten att hinna dit och därjämte till Thermopyle. I samband med min uppvaktning hos fru Karousos besåg jag de nyöppnade mykenska rummen med deras överväldigande rika expositioner.

FASTLANDET

Den 24. juli kl. 7.00 gick bussen till Delphi, den ort som, åtminstone vad naturens mäktighet beträffar, utgjorde höjdpunkten under hela min resa. Strax efter min ankomst gjorde jag en vandring i spåren av forna dagars pilgrimer. Från Athena Pronaias helgedom, som står såsom väktare av Apollons heliga område förbi palestran och gymnasiet till Kastalias källa, i vars klara

vatten man renade sig, innan man begav sig till själva Apollons tempel. Från källan går en stig direkte till den terrass, på vilken templet ligger. Hela området är ju beläget på en brant sluttning. Senare samma dag besåg jag museet, där liksom på så många andra ställen byggnadsarbeten pågick. Den berömda argiviska Kleobis och Biton-statygruppen kunde betraktas bara på långt håll genom en öppnad dörr och jag fick intet tillfälle att studera den mycket intressanta inskriften på dess sockel. En ny vandring till det heliga området avslöjade istället några andra argiviska inskrifter av intresse. På kvällen blev jag i tillfälle att betrakta nygrekiska folkdanser på ett kafé i byn. Följande dag gjorde jag ännu en runda genom det heliga området och museet, innan bussen 12.30 förde mig mot Levadeia, där jag tog en annan buss till Lamia. Förbi det mäktiga marmorlejonet vid Chaironeia åkte jag norrut över bergen mot den maliska bukten.

Från Lamia företog jag morgonen den 26. juli kl. 8.30 min valfärd till Thermopyle. Bussen gick inte ända fram, utan det sista stycket fick jag gå till fots. De heta källornas vatten rann så ymnigt, att det hade översvämmat vägen. Med skor och strumpor i handen fick jag barfota vada över till det berömda passet. En äldre ortsbo tjänstgjorde som vägvisare. I ett litet hus fanns reliefkartor över trakten i dess nuvarande skick och den gestaltning den hade år 480 f. Kr. Resterna av antika försvarsverk och vägar fanns också inritade där jämte topografiska detaljer som sammanhänge med slaget, utmärkta utgångspunkter alltså för strövtåg i terrängen.

Efter återkomsten till Lamia begav jag mig ännu samma dag tillbaka till Athen. Denna gång reste jag per järnväg. Den 27/VII arbetade jag dels på tyska institutet, dels på nationalmuseet, där man hade fått fram ytterligare en inskrift. På eftermiddagen hade jag tillfälle att besöka konsul Vernikos och till honom framföra mitt tack för vistelsen i Grekland. De två följande dagarna gjorde jag avskedsbesök både vid Athens fornminnen och de institutioner, vilkas

tjänster jag hade åtnjutit. Ännu den 30. besökte jag nationalmuseet, där ytterligare en text hade kommit i dagen.

SLUTSATSEN

På eftermiddagen den 30. juli avreste jag från Pireus. Från båtens däck kunde jag följande dag beskåda de joniska öarna, av vilka särskilt Ithaka fängslade mig mycket. På Kerkyra var jag t.o.m. i tillfälle att gå i land och företaga en liten rundtur. Det var tydligt nog, att jag hade kommit till det grekiska områdets utkanter. Kerkyra gjorde ett mera västeuropeiskt – kanske snarast italienskt – intryck än andra ö-städer, som jag hade sett.

Så var då min resa på grekisk botten slut, men dess efterverkningar skall bli bestående. Den gav mig mycket av det som jag hade hoppats på trots otur med stängda museer och magasinerat material på somliga ställen. Vad jag såg av landet och dess fornminnen skall allt framgent berika min undervisning och jag hoppas, att jag skall kunna förmedla till andra åtminstone en del av den entusiasm, som jag själv kände. Och folket – dagens hellener – dem skall jag alltid bevara i tacksam hågkomst. Den spontana värme och vänlighet utan baktankar, som jag från så många håll fick röna, har mig till också deras vän och beundrare. I ett kargt och fattigt land har de sin bärgning, men de yttre villkorens anspråkslöshet har icke lyckats trycka sin stämpel på detta folk. Jag reste till Grekland som en beundrare av dess forntida oöverträffade andliga spänst och mänskliga vidsyn och nu efter min återkomst vill jag vittna om, att det som jag känner för Grekland av idag och dess folk är varm vänskap och uppskattning. Jag hoppas, att den dag inte är alltför avlägsen, då det skall förunnas mig att på nytt resa ned till Grekland och jag vill sluta min redogörelse med att ännu en gång uttrycka min varma och uppriktiga tacksamhet mot de donatorer, vilkas frikostighet möjliggjorde denna givande färd. 📍

PERSONER

Arvo Allonen (1930–1991), ekonom, assisterade i konsulatet, senare ambassaden, förste ordförande för Suomi-Kreikka yhdistysten liitto ry.

Anders Collin (1904–1987), fil.mag., överlärare i latin och grekiska vid Helsingin normaalilyseo, författare till *Uusi ruotsi-suomi sanakirja*, vilken fullbordades och publicerades hos Otava av Tauno Streng, samt studentstilarna *Ruotsinkielen käännöstehtäviä* mm.

Birger Gestrin (1921–2003), fil.kand. 1947 (Helsingfors universitet), fil. mag. 1950, fil.lic. 1951 (Uppsala universitet), Honorary research assistant 1956 (King's College, University of London). Lektor i latin och grekiska vid Svenska Normallyceum 1951–1977, vid Ottelinska gymnasiet 1977–1982, rektor för Svenska Normallyceum 1972–1975, rektor för högstadieskolan Svenska Normallyceum 1978–1982. Undervisade pro exercitiokurserna i latin vid Helsingfors Universitet 1952–1972.

Saara Lilja (1923–2003), fil.dr., docent, bitr. prof. i klassisk filologi vid Helsingfors Universitet.

Holger Thesleff (f. 1924), fil. dr., docent, professor i grekiska vid Helsingfors universitet.

KREIKAN KULTTUURIN TUKI RY

– SURULLINEN MENESTYSTARINA

MARTTI LEIWO

KEVÄÄLLÄ 2021 PITI ANTIIKIN kielten opinto-suunnan opettajien ja tutkijoiden tyhjentää huoneensa remontin vuoksi. Omaan huoneeseeni oli kertynyt tavaraa jo yli 30-vuoden ajalta, tosin muutamien muuttojen takia jo kovasti karsittuna. Kun sitten pakkasin kansioitani ja kirjojani löysin pölyisen mapin, jonka selässä luki Kreikan kulttuurin tuki ry. Otin sen kotelostaan ja monenlaiset asiat vyöryivät mieleen. Ajattelin niitä läpi kesän enemmän tai vähemmän aktiivisesti mutta kun sitten syksyn tultua Kreikan Mikis Suuri, Μίκης ο Μεγάλος, eli Mikis Theodorakis (1925–2021), kuoli, haikeus ja suru iskivät. Kuolema sinetöi sen vaikutuksen, jonka Theodorakiksen massiivinen, lähes kaksimetrisen olemus ja ihmeellinen melodinen nerous olivat saaneet mielessäni aikaan. Theodorakiksen musiikki oli soinnut kuulokkeissani vuosien varrella yhä uudestaan ja uudestaan, ja nyt laulut alkoivat taas soida päässäni ja palasin menneisyyteen Kreikan kulttuurin tuki ry:n perustamiseen ja sitä seuranneeseen kiihkeään viisivuotiskauteen.

Kreikka alkoi toipua sotilasjuntan (1967–1974) karkeasta ankeudesta 1970-luvun lopulla. Elämä avautui taas, vaiennetut ja vangitut aktivistit ja kulttuuripersoonat palasivat maanpaosta, nousivat kellareista ja vapautuivat vankiloista. Uusi positiivinen asenne valtasi mielet.

Olin aloittanut nykykreikan opiskelun 1975, kaksi vuotta Ateenan Polyteknisen korkeakoulun mielenosoituksen (18.11.1973) jälkeen. Se mielenosoitus päättyi opiskelijoiden tappamiseen ja

kaaokseen. Olimme kaikki vihaisia ja innokkaita osallistumaan uuteen aikaan. Opettajamme Jussi Korhonen tunsu Kreikan tilanteen, hän myös tunsu henkilökohtaisesti monia opposition poliitikkoja, säveltäjiä, kirjailijoita ja loi tällä tavalla ainutlaatuisen innostuksen oppilaissaan. Kokoonnuimme Jussin korkeakattoiseen ateljeekotiin Siltavuorenrannassa ainakin pari kertaa kuukaudessa, söimme, joimme, soitimme ja lauloimme kreikkalaisia lauluja. Joukkomme suureni 30-päiseksi ja mieleen alkoi tulla ajatuksia jostakin suuremmasta, pysyvämmästä, jostakin, jolla voisimme edistää ja tukea kreikkalaista kulttuuria Suomessa. Olimme nuoria ja kiihkeitä, emmekä olleet tyytyväisiä silloisten Suomessa toimivien Kreikan ystäväyhdistysten kulttuuritoimintaan.

Viinin, runojen ja musiikin innoittamana kokoonnuimme 31.5.1980 yhteen ja perustimme Kreikan kulttuurin tuki ry:n. Kreikkaksi se sai nimen Σύλλογος για τη διάδοση της Ελληνικής κουλτούρας. Yhdistyksen puheenjohtajaksi valittiin Eero Heimolinna ja

sihteeriksi Martti Leiwo. Tavoitteeksi asetettiin kreikkalaisen kulttuuritoiminnan järjestäminen Helsingissä ja mahdollisuuksien mukaan myös muualla Suomessa. Eero Heimolinna toimi puheenjohtajana kahden vuoden ajan, ja minä tämän jälkeen vuoteen 1987 saakka, jolloin yhdistys lakkautettiin.

Kun olimme päässeet alkuun, toimintamme kiihtyi, ja alun poliittisten ennakkoluulojen ja pienien hankaluuksien jälkeen yhdistys saavutti lähes virallisen aseman Suomen ja Kreikan välisessä kulttuurivaihdossa, joka varmistettiin vuosina 1982–1983 valtioiden välisellä kulttuurisopimuksella. Yhdistys oli alusta alkaen mukana sopimuksen sisällön neuvotteluissa. Aktiivisimpana aikana vuonna 1984 yhdistyksessä oli 35 (kutsuttua) jäsentä, joista haluan mainita nimeltä muutaman: Merja Halme, Vuokko Heimolinna, Antero Hyvönen, Arto Juusela, Tuija Kontkanen, Jussi Korhonen, Tuula Koskenniemi, Raili Koskivaara, Meri Kurenniemi (Vennamo), Kirsti Lakopoulos, Helga Laukanen, Kaija Leppänen, Hannele Leiwo, Anna Mannil, Maria Martzoukou, Hanna Merivaara, Evangelos Patouchas, Kaarina Pehkonen, Antti Stenberg ja Irma Swahn.

Jussi Korhosen ansiosta yhdistyksellä oli suora kontakti kreikkalaisiin poliittikkoihin ja taiteilijoihin. Jäsenet olivat myös hyvin yhteydessä suomalaiseen kulttuuri- ja mediamaailmaan ja näin yhdistys sai hyvin näkyvyyttä.

Alusta alkaen pidimme yhteyttä Ruotsin kreikkalaisten kanssa, ja ensimmäiset vierailut tulivatkin sieltä ja teimme itsekin vierailun Tukholmaan. Toukokuussa 1981 Solnan kreikkalaisten siirtolaisten teatteriryhmä esitti Lilla Teaternissa komedian *Οι γραμματιζούμενοι* ”kirjaviisaat”, jonka on kirjoittanut Vassilis Rostas. Tieteen puolelle kuului Tukholman yliopistossa nykykreikan vastuuolettajana toimineen Hans Rugen ensimmäinen vierailu 29.10.1981. Ruge luennoi Helsingin yliopistossa aiheesta *Den skitsofrena grekiskan*. Samana iltana oli yhdistyksen illanvietto ravintola Zorbaksessa.

Siitä kaikki toiminta sitten alkoi kiihtyä. Saman vuoden joulukuussa Mikis Theodorakis vieraili Suomessa ja johti Canto Generalin Koiton salissa. Se oli ensimmäinen lähikontaktini häneen ja jätti syvän jäljen.

Theodorakiksen konsertti ei ollut yhdistyksemme järjestämä, mutta ensimmäisen oman konserttimme järjestelyt olivat edenneet Ateenassa ja Helsingissä hyvin ja alkoivat olla valmiina. Kreikkalainen kansanmusiikki, δημοτική μουσική (dimotikí mousikí), oli tuohon aikaan (ja on taas uudestaan) täysin tuntematonta Suomessa. Jussi Korhosen kontaktien ansiosta olimme saaneet yhteyden kansanmusiikin kerääjään ja laulajaan Domna Samioun. Domna Samiou valikoitui siis sattumalta ensimmäiseksi Suomessa milloinkaan konsertoineeksi kreikkalaisen kansanmusiikin esittäjäksi. Domna Samioulla oli mukanaan yhtye, jossa häikäisi virtuoosinen klarinetisti Petros Kalivas. Muut soittajat olivat Stefanos Vartanis (viulu), Theodoros Kekes (säkkipilli, gavala), Mathaios Vendouris (laouto), Manolis Peristeris (lira), Andonis Peristeris (laouto) ja Mihalis Klopakis (toumbeleki, daouli). Konsertti pidettiin huhtikuun 6. päivänä 1981 Kulttuuritalossa. *Helsingin Sanomien* kriitikko Julius Heikkilä kirjoitti arvostelussaan 8.4. muun muassa seuraavaa:

Parasta illassa oli kuitenkin varsinkin konsertin lopussa koko vartalon pituudelta värjyneet tunnelmat, jolloin suomalaisyleisö kiertyi himokkaasti mukaan musiikkiesityksiin paitsi käsiään tahdissa taputtaen myös laulamalla vastasäkeitä [...] Hieno musiikki-ilta, katsomo miltei täynnä ja mielentiloissa läpi ihon aistittava korkeasuhdanne. Toivottavasti saman tapaisia konsertteja saadaan lisää sitä mukaa kuin suunniteltuihin kulttuurinvaihtosopimuksiin saadaan vauhtia.

Konsertti oli siis suuri menestys ja Kreikan kulttuurin tuki ry (KKT) sai kaikkien kustannusten jälkeen taloudellistakin voittoa. Tästä alkoi aktiivinen konserttitoiminta ja KKT:n seu-

raava konsertti oli saman vuoden marraskuussa, jolloin Thasos ja Lakis Halkias orkestereineen konsertoivat Kulttuuritalossa. Median huomio oli jälleen kiitettävä ja konsertti onnistui musiikillisesti ja taloudellisesti hyvin. Seuraavana vuonna oli hiljaisempaa, tehtiin uusia suunnitelmia ja hiottiin Kreikan ja Suomen valtioiden välistä kulttuurisopimusta, jossa KKT oli aktiivinen osapuoli.

Vuodelle 1983 suunnittelimme Kyproksen iltaa, kreikkalaisen kulttuurin päivää ja Maria Farandourin konserttia, ja sitten suurta kulttuuriviikkoa vuodelle 1984. Kaikki toteutuivat ja viimeisin muodostui käsittämättömäksi menestykseksi, mutta samalla yhdistyksen tuhoksi.

Ilta Kyprokselle oli Vanhalla ylioppilastalolla 12.2.1983 ja siellä esiintyi vieraanamme Kyproksen kreikkalainen Giorgos Loris, mutta Kyproksen turkinkielisten edustajana ollut laulaja on hävinnyt muistiinpanoistani, koska hän ei ollut KKT:n järjestämä esiintyjä. Konsertin keskeisenä ideana oli joka tapauksessa saarta jakavasta kielikysymyksestä huolimatta yhteinen kyproslaisuus. Yksi ohjelman ulkopuolinen

tapaus on jäänyt erityisesti mieleen. Esittelin Loriselle Helsinkiä ja vein hänet päivällä kirpeässä pakkassäässä kauppatorille, ja sanoin, että tässä on meri ja satama. Loris katseli, kysyi ”ai missä”, ja vastasin, että tuo luminen valkoinen kenttä on meri. Loris oli epäuskoinen ja sanoi, ettei ollut ikinä nähnyt jäätynyttä merta, ei edes lunta, ja halusi ehdottomasti mennä seisomaan mereen.

Kreikan kulttuurin päivää vietettiin Porthaniassa 16.4.1983. Sen ohjelmassa oli esitelmiä. Avaukseni jälkeen esitelmöivät Evangelos Patouchas (Kreikan kehitys sodan jälkeen), Jaakko Frösén (Kieli vai kielet? Vanha kiista kreikan yleiskielestä), Jussi Korhonen (Nainen rembetika-lauluissa) ja Theodor Kallifatides (Greklands litteratur idag).

Kuukausi tämän jälkeen järjestimme jälleen konsertin Helsingin Kulttuuritalossa. Maria Farandouri ja turkkilainen Zülfü Livadeli konsertoivat 19.5.1983. Konsertin arvosteli *Helsingin sanomiin* Hannu-Ilari Lampila lauantaina 21.5. otsikolla ”Tuskainen ikialtto”. Hän kirjoitti muun muassa:

Maria Faranduri ei anna sisäisen latauksen purkautua täysin koskaan. Näin hän saa voimaa niihin pitkiin, syvästi virtaaviin kaariin, joiden aaltoliikettä hän ikään kuin kannattaa toisen kätensä pateettisesti pyörittäällä liikkeellä. Melodian kertautuessa räjähdyspiste lähenee ja riittävästi kuumennettuaan laulu saattaa yhtäkkiä jysähtää hyökkäävänä iskuna.

Livanelista Lampila totesi:

Livanellin (sic) säveltäjäpersoonassa on voimakas lyyrinen viritys [...] Mutta synkkäsävyiseen runollisuuteen, sen kiertelevään ja kaartelevaan liikkeeseen liittyi kuitenkin myös ilmeinen tulevaisuuden usko – tai ainakin paremman tulevaisuuden toivo.

Tähän mennessä KKT:n toiminta oli ollut taloudellisesti lujalla pohjalla ja konserttitoi-

minta oli ollut jos ei rikkautta tuovaa, niin joka tapauksessa hieman plussan puolella. Seuraava vuosi muutti tilanteen. Kun Kreikan ja Suomen välinen Kulttuurinvaihtosopimus oli allekirjoitettu vuonna 1983, aloimme suunnitella valtaisa tapahtumaa vuodelle 1984. Lopulta sen toteutuksessa olivat mukana Helsingin kaupunki, Kreikan Kulttuuriministeriö, Kreikan Suomen suurlähetystö, Grekiska Riksförbundet Ruotsista, Suomi-Kreikka yhdistysten liitto ry, Helsingin Suomi-Kreikka yhdistys ry ja pääjärjestelijänä sekä taloudellisen vastuun kantajana Kreikan kulttuurin tuki ry.

Kreikan kulttuurin viikko järjestettiin 26.3.–1.4.1984 Helsingissä ja Tampereella. KKT antoi lehdistölle tiedotteen, jossa kuvattiin viikon tavoitteita:

Viikkoon on koottu jotakin jokaiselle Kreikan harrastajalle: jos alkuviikon kirjallisuusluento ja arkeologinen esitelmä ovatkin lähinnä Kreikan kulttuuriin syvällisemmin paneutuneille, konserttien, kreikkalaisen kahvilan (Lepakossa) ja ennen muuta Suuren tavernaillan (Lepakossa) antimet tarjoavat varmasti jokaiselle sitä estotonta nautintoa ja elämänriemua, jota kreikkalaisuudeksi kutsutaan...

Tiiviit neuvottelut Kreikassa hoitivat Jussi Korhonen ja viikon jälkeen myös Maria Martzoukou. Kulttuuriviikon musiikki- ja tanssipuolesta vastasivat Domna Samiou orkestereineen, Eleni Tsaouli-tanssiryhmä, Tukholman kreikkalaisten lapsitanssiryhmä, tieteestä ja kirjallisuudesta puolestaan professori Paavo Castrén sekä kirjailija Menis Koumandareas. Menis Koumandareas sai Kreikan ensimmäisen sotilasjuntan jälkeisen kirjallisuuden valtionpalkinnon vuonna 1975. Koumandareasta on käännetty lukuisille kielille, ei kuitenkaan suomeksi. Hänen romaanistaan Rouva Koula (Κυρία Κούλα) on tehty elokuva.

Neuvottelujen jälkeen Kreikan Kulttuuriministeriö maksoi Domna Samioun ja Eleni

Tsaouli -tanssiryhmän matkakulut (26 henkeä kaikkiaan). Kulttuuriministeriö maksoi myös Menis Koumandareaksen matkakulut Suomen opetusministeriön esitettyä virallisen kutsun saapua Suomeen Kulttuuriviikolle. Sopimukseen kuului myös, että Opetusministeriö maksoi kirjailijan Suomen kulut.

Helsingin kaupunki lupautui Lasten konsertin suojelijaksi, kun olin ensin ollut yhteydessä silloiseen kaupungin opetus- ja sivistystoimen apulaisjohtajaan Aarne Välikankaaseen. Suomi-Kreikka yhdistysten liiton puheenjohtaja Arvo Allonen oli suureksi avuksi. Lastenkonsertista tiedotimme lehdistölle näin:

Lastenkonserttiin on koottu erilaisia lasten-, karnevaali- ja vastaavia lauluja ja tansseja. Ohjelma on valmis kokonaisuus ja se on esitetty mm. Ranskassa viime vuonna. Konsertissa on spiikkaus suomeksi, vetäjänä toimii Kirsti Wallasvaara.

Viikkoon tarvittiin sen ajan Suomessa lukuisia lupia, musiikkia, verotusta ja alkoholitarjontaa varten. Kreikan suurlähetystö tuotti Suomeen useita laatikollisia kreikkalaista viiniä, jota tarjoiltiin Suuressa tavernaillassa Lepakossa. Kreikan Kulttuuriministeriö ja Kreikan Valtion Matkailupalvelu lähettivät Suomeen kaksi kreikkalaista pitokokkia, jotka tekivät uskomattoman työn valmistettuaan herkkuaterian täpötäyden Lepakon tavernavieraille. Alkujaan poliisi oli varsin kielteinen kaikkeen, mutta suurlähettilästason puuttuminen asioihin avasi mahdollisuuden mm. alkoholitarjoiluun tavernassa. Koska kaikki oli ilmaista ja sisältyi sisäänkäsymaksuun, niin myyntilupaa ei tarvittu, mutta esiintymisiä, kokkien työluvia jne. varten kaikki saatiin lopulta hoidettua. Tulos oli eppinen. Itselleni on jäänyt kuitenkin eniten mieleen itse kulttuuriviikon ohjelmasta erillinen, mutta visuaalisesti vahva elämys. Kun Eleni Tsaouli -tanssiryhmää Tampereelle kuljettanut bussi pysähtyi Sääksmäen siltojen luona olevaan taukopai-

kaan, neljä nuorta naista tanssiryhmästä näkivät keskellä vitivalloista järveä olevan pilkkijän. He säntäsivät rantaan ja alkoivat kahlata reisiin asti ulottuvassa lumessa kohti pilkkivää miestä pitäen, sanoisinko, kuuluvaa ääntä. Ilmeisesti kauhu alkoi hiipiä miesparan sydämeen, koska naisten ollessa jo melko lähellä, hän otti pilkkituolinsa ja säntäsi epätoivoiseen pakoon paksussa hangessa. Palattuaan bussille tanssijat halusivat tietää, mitä ihmettä mies oli siellä keskellä lumista aavaa yksinään istunut.

Otan muisteluni lopuksi joitakin median kommentteja kulttuuriviikoista. Toimittaja Katri Wanner kuvasi kirjailijataapaamista näin (*Ilta-Sanomat* 2.4.1984):

Olen matkalla kirjallisuutemme tiedotuskeskuksen täydelliseen jugendidylliin tapaamaan kreikkalaista kirjailijaa Menis Koumandareas-ta, joka on luennoinut maansa kirjallisuudesta Tampereen ja Helsingin yliopistoissa. Hän lähti eilen, mutta ehti saunoa, tavata suomalaisia kollegoja kuten Johan Bargumin, Bo Carpelanin ja Veijo Meren, ihailla ikkunasta avautuvaa lumista maata juna-matkallaan Tampereelle, oivaltaa, miksi Sibelius sävelsi niinkuin sävelsi ja kärsii ilmastostamme.

Menis Kumandareas totesi itse (IS 2.4.1984): ”Itse tunnen nyt olevani jäänmurtaja maidemme välillä, olenhan ensimmäinen kreikkalainen kirjailijavieras Suomessa”. Koumandareaksen mukaan Kreikan kulttuuripolitiikka oli lähtenyt 1980-luvun alussa hyvään suuntaan, vaikka sitä rajoittivat edelleen ”ahdasmieliset virkamiehet” ja sensuuri.

Pakinoitsija Pii eli Pirkko Kolbe kuvasi tavernailtaa näin (*HS* 8.4.1984):

Tungos oli niin kamala, että karsintaa piti harjoittaa. Muudan Jouko Turkka

ei tiemmä mahtunut armoitettuun juhlakan-saan... Kreikkalaiset pitokokit Vangelis Stamelis ja Dimitris Ozunis olivat duunanneet ruokaa parhaimman perään, suurlähettiläs tarjoili viinit. Kansanmusiikki soi ja tanssit jytysyttivät lavaa. Posket hehkuen yleisö taputti, lauloi, huusi bravoota, nauroi. Se oli yhden illan pituinen viikon loma keskellä sumuista Suomea.

Kun loisteliäs unelmamme oli muuttunut todeksi, tuli laskun aika. Kaikesta tarkkuudestamme huolimatta kulut nousivat yli budjettimme, ja me yhdistyksen hallituksen vastuujäsenet jouduimme ottamaan yksityisen pankkivekselin. Se saatiin maksettua vasta useamman vuoden kuluttua, ja siihen meni paljon omaa rahaa. Yhdistys toimi vielä pienimuotoisesti muutaman vuoden, mutta ei pystynyt enää järjestämään itse juuri muuta kuin vuosikokoukset ja niiden yhteydessä pienimuotoiset illanvietot, joissa musiikista vastasivat kotimaiset soittajat ja laulajat. Nyt ajatellen se oli kuitenkin sen arvoista. **H**

ENNEN TEKSTIÄ

ILMAKUVAT 5

Kreikka kiehtoo TURKKAKIN JÄI SOHJOON

Kreikkalaisen tavernan intiimia tunnelmaa on mahdoton tavoittaa stadin Lepakkoluolan kaltaisessa paikassa. Suureksi tavernallaksi kuitenkin luonnehdittiin kreikkalaisen viikon huipentumaa lauantai-iltana Lepakossa. Ase-telmaltaan tilaisuus muistutti enemmän suomalaisia kansalaispäiväisiä, mutta onneksi kreikkalainen ruoka, juoma sekä kreikkalaiset esiintyjät ja musiikki muuttivat tunnelman kuin kreikkalaisen jumalan käskystä.

● Jollei ollut varannut illiskorttia, jäi armoita loskaiseen yöhön tavernailan ulkopuolel-le. Lepakon suomalaiset ovenvartijat sovelsivat kaik-kea muuta kuin kreikkalaista vieraanvaraisuutta ja ovien ulkopuolelle jäi mm. teatteriguru Jouko Turkka monien muiden lisäksi. Kreikkalaisuus vetää.

Tunnelma laajassa salissa oli kuitenkin jo alkuillasta ylimmillään. Pontosilaiset (Kreikan saari) tanssivat illal-

listen päätteeksi.

Suomi—Kreikka -yhdistys on pieni ”kulttuurin iskuryhmä”, johon kuuluu tällä hetkellä 34 jäsentä. Jäsenten enimmäismääräksi on asetettu kreikkalaisten pelikorttien mukaan 54. Jäsenistä kaksi asuu Ateenassa; toinen on mm. Veijo Merta kreikkaksi kääntänyt kirjailija Dimosthenis Kurtovila.

Suomen ja Kreikan välinen kulttuurisopimus odottaa Kreikan parlamentin hyväksymistä. Tavernaillassa mukanaolleet kaksi Pasokin jäsentä uskoivat, että hyväksyminen saadaan piakkoin. He olivat Suomessa rauhanjärjestöjen kulttuurifestivaaleilla.

Tavernailan aikana saattoi viisastua, sillä yhdistyksen sihteeri Antti Stenberg kertoi, että Kreikan vapaussodassa 1821 taisteli yksi suomalainen, nimittäin August Myrberg -niminen maailmanmatkaaja. Hän oli nimenomaan suomalainen, vaikka syntyiin Ruotsin vallan aikana.

— Esimerkiksi Tito Collianderin kreikkaksi käännetyn teoksen esipuheessa sanotaan kirjailijan olevan ruotsalainen. Taas menivät pisteet ruotsiin, Stenberg manasi.

Tavernayleisön joukosta tunnisti ainakin laulajat Marketta Saarisen sekä kapellimestari Esa-Pekka Salosen (eivät yhdessä).

— Tykkään vanhaista itämaisaikuteista kreikkalaisesta musiikista. Vanhat kaupunkilaulut, repetika-laulut, ovat oikeastaan folkia, jota mm. vanhat narkomaanit esittävät ja improvisoivat suurkaupungeissa, Marketta sanoi ja kertoi valmistelevalansa latinalaisamerikkalaisesta ja itämaaisesta musiikista levyä.

Illan pääesiintyjä oli Domna Samiu, joka Kreikan junnan kaatumisen jälkeen on kiertänyt eri maissa esittämässä maansa kansanmusiikkia.

Kansanmusiikkimme on tuhat vuotta vanhaa. Mutta sil-ti ulkomailla tunnetaan vain buzuki-musiikki, joka on syntynyt 1900-luvulla, pieni harmaahuksinen ja ruskeasilmäinen nainen kertoi.

— Uusi hallituksemme on kiinnostunut kansanmusiikista, mutta vielä ei ole tapahtunut mitään erikoista. Esimerkiksi kansansoittoa ei vielä ole hyväksytty kouluosoittimik-si, Domna kertoi. Hän on itse kerännyt kansanmusiikkia eri puolilta Kreikkaa.

LASSI POIKONE

SPARTACUS-BALETTI, ORJASTA TYÖLÄISTEN SANKARIKSI

KATJA VARAKAS

KANSALLISBALETIN SYYSKAUDEN 2021 avaukseksi koronatauon jälkeen oli valikoitunut baletinystävien iloksi iskevästä musiikista tuttu ja herooisia miestanssijoita ihannoiva armenialais-syntyisen säveltäjän Aram Hatšaturjanin *Spartacus*. Neuvostobaletti sai kantaesityksensä Leningradin Kirov-teatterissa 27.12.1956. Tarina perustuu löyhästi kreikkalaisen Plutarkhoksen gladiaattori Spartacuksesta, joka johti orjakapinaa noin vuosina 73–71 eKr. Modernin koreografian on luonut Lucas Jervies työparinaan lavastus- ja pukusuunnittelija Jérôme Kaplan sekä taisteluohjaaja Nigel Poulton.

TARINASTA NYKYPÄIVÄN IDEALISTISEKSI SANKARIKSI

Spartacus lukeutui bosporilaisen spartokidien hallitsijasukuun ja hän oli kotoisin Traakiasta nykyisen Serbian, Bulgarian ja Kreikan alueilta. Italiaan hän oli joutunut sotavankina, kuten moni muukin Rooman valloitetujen alueiden asukas. Tästä karismaattisesta johtajasta tiedetään yllättävän vähän, ei edes hänen oikeaa nimeään, sillä meidän tuntemamme nimi oli luultavasti annettu hänelle areenalla esiintymistä varten. Orjana hänen tiensä vei Etelä-Italian tunnettuun Capuan gladiaattorikouluun, jonka raakoja oloja hän pakeni vuonna 73 eKr. lähemmäs 70 kelttiläisen ja traakialaisen gladiaattorin kanssa. Vesuviuksen ympäristöä ryöstelevä joukko keräsi nopeasti seuraajia – karanneita orjia, tyytymättömiä entisiä sotilaita ja varattomia

Herculaneumista löydetty roomalainen gladiaattorikypärä, 1. vuosisata jaa. Kuva: Wikimedia Commons. CC BY-SA 4.0 (Mary Harrsch).

maatöyläisiä. Spartacuksen aloittama kapina kasvatti kuitenkin roomalaisten näkökulmasta huolestuttavasti mainettaan ja miesvahvuuttaan, kun Spartacuksen rinnalle nousi kelttien johtajana tunnettu Kriksos. Suuri kapinallisarmeija onnistui kukistamaan taistelu taistelulta roomalaisten heitä vastaan lähettämät joukot. Orjakapinat, jotka tukahdutettiin usein varsin nopeasti, eivät olleet roomalaisille tuntemattomia ja olivat usein lähteneet liikkeelle Etelä-Italian tai Sisilian suurmaailoilta. Kapinallisjohtajien Spartacuk-

sen ja Kriksoksen tiet kuitenkin erkanivat vuonna 72 eKr., kun jälkimmäinen suuntasi joukkoi-
neen Apuliaan, jossa hänet lopulta kukistettiin. Spartacus puolestaan siirtyi ensin pohjoiseen
tuhoten menestyksekkäästi roomalaisarmeijan toisensa perään ennen kuin päätti palata etelään,
yrittäen mahdollisesti Sisiliaan. Suunnitelma epäonnistui ja sotapäälliköt Marcus Crassus ja
Pompeius kukistivat kapinan lopulta v. 71 eKr. Etelä-Italian Bruttiumissa. Spartacus surmattiin
Lukaniassa ja kerrotaan, että Crassus ja Pompeius ristiinnaulitsivat kapinalliset Capuan ja
Rooman välisen tien varrelle. Tappiostaan huolimatta Spartacus miellettiin suureksi johtajaksi,
joka taisteli kapinallisjoukkoineen todellisten gladiaattorien tavoin.

Nykypäivänä Spartacus kuvataan idealistisena sankarina, jonka tavoitteena oli lopettaa orjuus ja sorto. Näkemys on syntynyt 1700-luvun Ranskassa filosofi Denis Diderot'n kynästä ja vuonna 1760 hahmo päätyi Joseph Saurinin näytelmässä vapaus- ja ihmisoikeustaistelijan esikuvaksi. 1800-luvulla kapinallisjohtaja yhdistettiin suosittuun Rafaello Giovagnolin romaanin *Spartaco* myötä Italian valtion syntyyn ja yhdistymisaatteen. Toisaalta sosialistit, esimerkiksi Karl Marx ja Rosa Luxemburg, ottivat 1800-luvun lopulla 1900-luvun alussa karismaattisen johtajan omaksi esikuvakseen. Venäjän vallankumouksen jälkeen Neuvostoliitossa Spartacusen vaikutus näkyy kaupunkien ja katujen nimeämisessä. Eikä unohtaa sovi lukuisia Spartak -nimisiä urheiluseuroja ja sosialististen maiden omia urheilukilpailuja. Baletiksi teema sorretusta yhteiskuntaluokasta ja taistelusta valtaapitäviä vastaan sai hyväksynnän neuvostoviranomaisilta 1930-luvulla, mutta teos valmistui vasta lähes kolme vuosikymmentä myöhemmin. Sen suosion takasivat loisteliaat Bolšoi-teatterin tanssijat ja lukuisat kiertue-esitykset sekä Juri Grigorovitsin vuonna 1968 luoma katsojat van-

gitseva koreografia. Kansallisbaletissa *Spartacus* sai ensi-iltansa Aleksanterin teatterin näyttämöllä vuonna 1971 ja nyt viisikymmentä vuotta myöhemmin 1.10.2021 Töölönlahden Oopperatalon suurella näyttämöllä.

SPARTACUS – KREIKKALAINEN, TRAAKIALAINEN JA ROOMALAINEN

Baletin ensimmäisestä kohtauksesta lähtien moderniksi riisutulle näyttämölle vyörytetään ikonografian vallansymbolit. Liput ja veistokset ilmentävät valta-asemaa, eleenä tunnistettava tervehdys kunnioitusta ja tapahtumapaikkoina areena, kylpylä ja tienvarsi puolestaan perinteistä antiikin Roomaa. Vuonna 2018 Australian baletille tehtyyn koreografiaan on tuotu tarinan tärkeimmät kohtaukset Hollywoodista tuttuina kuvaelmina, joissa toistuvat 2000-luvun pelien, elokuvien ja sarjojen kuvakieli: fyysisyys, synk-

Nicolao Landucci: *Gladiaattori*, 1850. Kuva: Wikimedia Commons.

kyys, realismin tavoittelu ja raakuus. Riisuttu antiikin lavastus ja koreografian kuvaelmat korostavat tahattomasti musiikin iskevyyden ja lyirisyyden vaihtelun voimaa. Miestanssijoiden soolot täydentyvät suurilla joukkokohtauksilla ja pääparien sooloilla. Balettia on tiivistetty 3,5 tunnista puoleen ja jäljelle ovat jääneet keskeisimmät musiikkiosuudet ja juonen teemat. Loistelas alkuperäinen teos on kutistettu nykykatsojalle sopivaan mittaan ja yksinkertaistettu tarinaksi vallasta ja sen väärinkäytöstä. Taistelukohtauksissa, joita on useita, hyödynnetään gladiaattorielokuvista tuttuja teemoja. Toisaalta ne myös jatkavat antiikin perinteisiä taistelukuvauksia, jotka on tuotu nykypäivän esittävään taiteeseen. Fyysisyyden ja synkkyuden keskelle toivoa luo-

daan pääparien Flavian ja Spartacuksen romanttisilla kohtauksilla sekä Crassuksen ja Tertulian keskinäisen suhteen kuvauksella. Gladiaattorien fyysisyys lieene viittaus antiikin Kreikkaan, jossa tarinat lihaksikkaista ja taitavista urheilijoista sekä urhoollisista sotilaista kuvattiin mm. musta- ja punakuvioiseen keramiikkaan. Spartacuksen alkuperä puolestaan esitetään viittauksena hänen traakialaisgladiaattorin varustukseensa. Roomalaisuutta edustanee taas Crassuksen, Tertullan ja heidän lastensa esittäminen keisarillisen perheen tavoin. Lähdeviittaukset ovat selvästi havaittavissa Lucas Jerviesin koreografiassa. Teos on oivaa viihdettä joulukuun pimeisiin iltoihin ja sen voi katsoa Kansallisoopperan Stage 24-talenteena 7.4.2022 saakka.

KORONEOS-TALON ESIHISTORIASTA

RALF FRIBERG

LÄHES KOLMEKYMMENTÄ VUOTTA opetus- ja kulttuuriministeriössä toiminut ministeri Jaakko Numminen on julkaissut kaksiosaisen muistelmateoksen *Sivistys-Suomen synty* 1 & 2 (Edita Publishing). Teoksien sivumäärä on noin yhdeksänsataa. Ensimmäinen osa käsittelee laajasti koulutuspolitiikkaa. Toinen osa on omistettu kulttuuripolitiikalle. Vuonna 1928 syntyneen pohjalaisen puurtajan suurteos on vaatinut hirmuisen määrän työtä eläkevuosien aikana. Mutta nyt se on markkinoilla. Numminen tuntien hänen muistelmiensa tarkkuutta ei yleensä ole syytä epäillä. Numminen on kirjoillaan rakentanut eräänlaisen epitafin elämästään ja teoistaan, joilla on, kuten myös nyt ajankohtaisella tekstillä, historiallinen merkitys itsenäisen kansakunnan

kehitykselle kohti pohjoismaista hyvinvointivaltiota, suomalaiseen muottiin valettuna.

Sitäkin harmillisempaa on yllätyksekseni todeta, että lyhyt maininta Ateenan-instituutin luomisesta ei vastaa tosiseikkoja.

Yleisellä tasolla Numminen mainitsee, että kulttuuri-instituuttien syntyperä vaihteli. Muutama instituutti syntyi jatkona Suomen merimieskirkon toiminnalle. Muutaman aloitteen tekivät instituutin asemamaan ulkosuomalaiset. Ministeri Numminen mainitsee itse olleensa puuhaamassa instituutteja Pietariin ja Berliiniin.

Jaakko Numminen palauttaa mieliin, että ehdotus Suomen instituutista Ateenaan syntyi yliopistopiireissä. Suomen tuonnilla rikastunut pääkonsuli Konstantinos Lazarakis lahjoitti sti-

pendivaroja suomalaisten opintojen rahoittamiseksi Kreikassa. Vuoden 1982 lopussa pidettiin professori Nils Oker-Blomin johdolla kokous, jonka aiheena oli Suomen Ateenan-instituutin perustaminen.

Minulle pahaa mieltä aiheutti Jaakko Numminen tekstikatkelmä, jossa hän kertoo kuinka:

Ateenan instituutin tutkimukselliset olosuhteet paranivat vuonna 1996, kun se saattoi tarjota myös majoitusta tutkijoille ja opiskelijoille. Ateenalainen liikennealan varakas professori Koroneos kävi tutustumassa Suomen rautatielaitokseen ja totesi, että juna Helsingistä lähti minuutilleen ja saapui Tampereelle minuutilleen aikataulun mukaan. Matkansa jälkeen hän marssi Suomen suurlähetystöön ja ilmoitti suurlähettiläs Antti Lassilalle lahjoittavansa Suomelle talon. Lassilan ansiosta Koroneos-taloon saatiin myös yksi taitelija-ateljee. (Sivistys-Suomen synty 2, 290)

Varsinaisesti tarina asuntolasta alkoi siten, että arkkitehtiprofessori Emil Koroneos oli Alvar Aallon ihailija. Hän oli suurlähetystön hyvin tuntema ja arvostama ”a friend of the Embassy” kuten sanotaan. Aika pian tuttavuutemme alkuaikoina Emil vihjasi, että hänen veljensä Nikolaos Koroneos harkitsee lahjoittavansa pohjoismaille asuintalon Alexandras-bulevardin tuntumassa. Tulkitsin omavaltaisesti, että talo oli saatava vain Suomen käyttöön. Olin kärsinyt tosiasiaista, että suomalaiset opiskelijat Ateenassa joutuivat turvautumaan tilapäisiin majoitusjärjestelyihin. Otin yhteyden Nikolaos-veljeen.

Hän hämmästeli kun ”itse suurlähettiläs” saapui katsastamaan huonokuntoista taloa. Hän suostui ajatukseen, että talo tulisi Suomelle, ja muisteli matkaa nuoruudessaan ihanaan Suomeen. Seuraavaksi opetusministeriön rakennusvastaava, virkamies Aimo Murtomäki, saapui katsastamaan talon ja esitti miljoonan markan korjauslaskelmat. Hän suositti talon hankkimista.

Edessä oli vielä poliittinen päätösprosessi. Kreikan parlamentin piti hyväksyä laki, jolla mahdollistettiin kreikkalaisen omaisuuden siirto vieraisiin käsiin. Hankala vastustaja hallituksessa ja parlamentissa oli ulkoministeri Theodoros Pangalos, sama mies, joka oli sabotoida Suomen jäsenyysneuvottelun Brysselissä kunnes Saksan Kinkel pelasti meidät. Yritin jopa käyttää salaisia aseita Pangalosta vastaan, kuten Arja Saijonmaa ja Margit Lindemania.

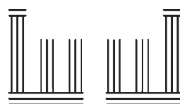
Tässä vaiheessa muutin suurlähettilääksi Kööpenhaminaan. Seuraajani Antti Lassila vei hankkeen loppuun. En kyennyt osallistumaan Koroneos-talon vihkiäisiin, jota vieläkin pahoittelen.

Ennen lähtöäni Nikolaos Koroneos tarjosi toista, vielä suurempaa taloa, josta lupasin kertoa muille pohjoismaille. Näiden asema Ateenassa oli kuitenkin niin otollinen etteivät he enää talosta huolineet.

Olen ymmärtänyt, että Nikolaos jossain vaiheessa närkästyi lähetystöllemme, mutta en tiedä miksi. Valitan tapahtunutta, jos emme ole osanneet hoitaa suhteita vaatimattomaan ja altruistiseen Koroneokseen.

Ralf Friberg toimi Suomen suurlähettiläänä Ateenassa 1992–1995.

Koroneos-talon synty- ja muutakin historiaa on aiemmin valotettu jo Ralf Fribergin artikkelissa ”Koroneos-talon syntyhistoria”, *Helikon* 2/2003, s. 18–19 (luettavissa Ystävähdistyksen kotisivuilla <https://ateenaninstituutinystavat.wordpress.com/>) sekä Instituutin 20-vuotisjuhlakirjassa *Akropoliin juurella. Suomen Ateenan-instituutti 1984–2004*, sivuilla 25–27 ja 71–77. Kirja on tilattavissa Tiedekirjan verkkokaupasta (<https://tiedekirja.fi>).

10.-11.6. instituutin henkilökunnan edustajat Petra Pakkanen ja Memi Gourdouba sekä arkeologit Arto Penttinen ja Robin Rönnlund matkasivat Lamiaan heti matkustusrajoitusten niin salliessa keskustelemaan arkeologisen hallinnon eli eforiaatin kanssa instituutin uudesta arkeologisesta projektista Thessalian Meletaiassa. Meletaia oli jo antiikin aikana hyvin tunnettu kaupunki (*polis*), joka sijaitsi strategisesti ja taloudellisesti tärkeällä paikalla Thessalian tasangon länsilaidalla. Sitä ei kuitenkaan ole systemaattisesti aiemmin arkeologisesti tutkittu, ja nyt instituutti on aloittamassa laajan Meletaiin arkeologisen tutkimusprojektin yhteistyössä Lamian eforiaatin kanssa.

3.6-21.7. Suomen Ateenan-instituutti järjesti antiikin tunnetuimman komediakirjoittaja Aristofaneen näytelmiä käsittelevän luentosarjan *Aristophanes Now!*. Aristofaneen komedioissa käsitellyt aiheet ovat omankin aikamme kannalta yhä ajankohtaisia ja näiden aiheiden tarkastelu voi tarjota hedelmällisiä näkökulmia moniin kohtaamiimme nykyajan ilmiöihin. Tapahtumasarja koostui näyttelijä Gary Pillain instituutissa pitämästä Aristofaneen *Ritarit*-näytelmän dramatisoidusta luennasta instituutin puutarhassa ja neljästä verkkoluennosta:

3.6. Antti Lampinen: *'Do you still fear the Scythian?' Race and Ethnicity in Aristophanes*

30.6. Vesa Vahtikari: *Let's talk about sex*

7.7. Gary Pillai: *Aristophanes Hits Different*

14.7. Petra Pakkanen: *Stinking politics: Aristophanes and polis-affairs*

21.7. Tua Korhonen: *'I am a bird': Animals, Animality, and Aristophanes*

Verkkoluennot tavoittivat kaikkiaan lähes 150 kuulijaa ja Gary Pillain esitykseen saapui 28 kutsuvierasta. Kaikkien esitysten tallenteet tulevat olemaan saatavilla verkkonauhointeena instituutin Youtube-sivustolla: https://www.youtube.com/channel/UCcjs4ONwcmKN_IqKRKMDnQ

19.7.-26.8. toteutettiin Photiken arkeologinen kenttätöprojekti Thesprotiassa heinä-elokuussa kolmen viikon jakson kuluessa. Tutkimusprojektin kohteena on Photike, toistaiseksi suhteellisen tuntematon roomalainen kolonia, ja se toteutetaan Björn Forsénin johdolla yhteistyössä Thesprotian eforaatin kanssa.

23.8.-6.9. taiteilijoiden Walter Götsch ja Eirini Tiniakou projektimatka suuntautui Hermitage Sykamineaan Lesboksella. Suomen Ateenan-instituutti osallistui projektin rahoittamiseen Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituuttien yhteisen TelePART Taide-liikkuvuusapurahan kautta. Walter ja Eirini ovat esiintyneitä taiteilijoita. Heidän teostensa keskeisenä teemana on tärkeinä pidettyjen elämänarvojen

ilmaiseminen luonnon ja taiteen keinoin. Hermitage Sykaminea puolestaan on vuonna 2016 perustettu retriittipaikka Lesbos-saarella. Kohteen tarkoituksena on toimia taiteen, käsitöiden, arkkitehtuurin ja designin kohtaamispaikkana. Lisäksi Sykaminea pyrkii tukemaan alueen ekologista infrastruktuuria.

3.9.-9.10. instituutin ydintoimintaan kuuluva *Antiikin Kreikan johdantokurssi* pystyttiin vihdoin järjestämään pandemiasta johtuneen vuoden 2020 kurssin siirtämisen jälkeen. Kurssilaiset edustivat nyt molempia vuosia. Erikoisjärjestelyistä huolimatta se sujui oivallisesti. Neljää suomalaista yliopistoa ja useita eri opintopolkua edustavat kahdeksan opiskelijaa syvenyivät tutkijaopettajan, johtajan ja useiden instituutin ulkopuolisten asiantuntijoiden ja vieraillevien luennoitsijoiden kanssa Ateenan, Attikan, ja manner-Kreikan muiden alueiden muinaisjäänneisiin ja museoihin.

21.9. Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituuttien verkoston yhdessä Suomen Akatemian sponsoroiman Tutkitun Tiedon Teemavuosi 2021 -ohjelman kanssa järjestämän Beyond Populism -verkkoluentosarjan puitteissa Ateenan-instituutin johtaja Petra Pakkanen piti vuorollaan esitelmän ja keskustelutilaisuuden otsikolla *Filhellenismi, "Kreikan ystävyyys" ja nationalistinen vapausaate*.

22.9. Asini-kustantamon julkaisema teos *"Ψέμα κι απάτη"* - Φινλανδοί στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 ilmestyi syyskuun alussa. Sen ovat toimittaneet Björn Forsén ja Maria Martzoukou. Teoksen ensimmäinen osa koostuu kahdesta Björn Forsénin, instituutin entisen johtajan, essestä jotka kertovat toisaalta yleisesti pohjoismaalaisista ja erityisesti suomalaisista vuoden 1897 kreikkalais-turkkilaisessa sodassa ja toisaalta sodassa palvelleesta monikansallisesta "filhellenisten" vapaaehtoisten legioonasta. Teoksen toinen osa kokoa yhteen kreikkalais-turkkilaisen sodan suomalaissilminnäköiden kuvauksia tästä konfliktista ja kreikkalaisesta yhteiskunnasta sodan aattona, sen kuluessa ja konfliktin jälkeen.

29.9.-4.10. Antti-Juhani Mannisen ja hänen yhteistyökumppaneidensa taideperformanssi *Beds* esitettiin Ateenassa. Suomen Ateenan-instituutti osallistui projektin rahoittamiseen Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituuttien yhteisen TelePART Taide-liikkuvuusapurahan kautta. Performanssin järjestäjinä toimivat Lucia Bricco ja Iulia Ghiță, ja ne esitettiin eri puolilla Ateenaa, mukaan lukien Platonin Akatemian puisto, niin sanottu "Sokrateen vankila" Filopappos-kukkulalla, Ellinikon suljetun lentoaseman tilat, sekä Communitism-kulttuurikeskus Metaxourgeion kaupunginosassa.

3.10. instituutin EDUFI-harjoittelija Miika Remahl (Helsingin yliopisto) aloitti viisikuukautisen harjoittelukautensa. Miika on valmistunut Itä-Suomen yliopistosta filosofian

maisteriksi pääaineenaan yleinen historia. Miika tekee väitöskirjaa Helsingin yliopistossa Historian ja kulttuuriperinnön tohtoriohjelmassa roomalaisten leijona-aiheisista metsästyskuvauksista kirjallisuudessa ja roomalais-camp-nalaisissa mosaiikeissa sekä seinämaalauksissa.

7.10. instituutti tarjosi tilat Ateenan suomalaiset ry:n kirjanjulkistamistilaisuudelle: *Tarinoita Akropoliin juurelta* kokoaa yhteen Ateenan suomalaisten kirjoittamia novelleja.

4.10.-29.11. Suomen Ateenan-, Rooman- ja Lähi-Idän instituutit järjestivät ensimmäistä kertaa yhteisen kurssin nimeltään *Kypros kulttuurien kohtauspaiikkana*. Kurssi oli tarkoitettu maisterivaiheen opiskelijoille ja väitöskirjan tekijöille humanistisista tieteistä, yhteiskuntatieteistä ja teologiasta, ja se pyrki antamaan yleiskuvan Kyproksen kulttuuriperinnöstä antiikista nykypäivään sekä valaisemaan sitä, miten Kyproksen kulttuuri on muotoutunut vuosituhansien aikana eri kulttuurien vaikutuksesta. Kurssin aloitti Moodle-alustalla toteutettu seitsemän verkkoluennon etäopetusjakso, joka koostui seuraavista luennoista:

4.10. Raija Mattila: *Kypros muinaisen Lähi-Idän tekstilähteissä*

11.10. Sanna Aro-Valjus: *Afroditen saari – arkeologista*

tutkimushistoriaa ja nykypäivän tutkimuseettisiä ongelmia

18.10. Petra Pakkanen: *Kyproksen varhaiset kultit ja niiden materiaalin jäämistö uskonnotutkimuksen näkökulmasta*

25.10. Elina Pyy: *Kyproksen poliittinen historia hellenistisen kauden lopulta keisari Trajanuksen ajalle*

1.11. Arja Karivieri: *Kyproksen kaupungit ja arkkitehtuuri roomalaisajalla*

8.11. Antti Lampinen: *Saari kahden maailman välissä – Kypros myöhäisantiikissa*

15.11. Simo Örmä: *Kypros bysanttilaiselta ajalta venetsialaisiin*

Etäopetusjakson jälkeen kurssin kaksitoista opiskelijaa lukuisista eri yliopistoista suuntasivat Kyprokselle jokaista järjestäjäinstituuttia edustavien kolmen ohjaajan kanssa (Arja Karivieri, Petra Pakkanen, Irina Piippo). Viikon mittaiseen jaksoon Kyproksella kuului saaren eteläosan pääasiallisiin arkeologisiin kohteisiin ja museoihin tutustuminen, kaksi kansainvälisten Kypros-tutijoiden pitämää etäluentoa sekä loppuseminaari.

17.10. järjestyksessään kolmas Mainalosjuoksu järjestettiin Arkadiassa. Lähtö tapahtui Arakhamitaista klo 10.30, jonka jälkeen noin 15 kilometriä pitkä juoksu kiersi Mainalosvuoren ympäri neljän kylän halki. Antiikin Mainaloskisat järjestettiin Mainalosvuorella sijaitsevalla stadionilla, mutta vasta suomalaisjohtoisten kaivausten myötä on nykyinen Agios Elias -vuori voitu identifoida antiikin Mainalosvuoreksi. Mainalosjuoksun avulla yritetään herättää antiikin kisojen muisto henkiin niin paikallisten yhteisöiden kuin vierailijoidenkin mielissä sekä tuoda näkyvyyttä niin Suomen Ateenan-instituutin arkeologisiin saavutuksiin

alueella kuin myös kauan kadonneena olleeseen pyhään paikkaan.

4.-5.11. Suomen Ateenan-instituutti järjesti yhdessä Ateenan Ruotsin-instituutin kanssa ensimmäisen kahdesta luennoista koostuvan tapahtuman uuden professori Robin Häggii kunnioittavan luentosarjan avaukseksi. Puhujana toimi professori James C. Wright (ASCSA:n entinen johtaja sekä klassillisen ja Lähi-idän arkeologian emeritusprofessori Bryn Mawr Collegessa). Wrightin molemmat luennot käsitelivät mykeneläisen arkkitehtuurin kehitystä: 4.11. hän luennoi otsikolla *Discovering a Mainland Architectural Tradition* ja 5.11. otsikolla *Monumentality as an Expression of Foreign Legitimation*.

15.11. Järjestyksessään kolmastoista Johannes Sundwall-luento pidettiin hybridimuotoisena Italian arkeologisen instituutin tiloissa ja Zoomissa. Puhujana toimi tohtori Frederick Whitling aiheesta “Greek Genius in Roman Body” – Johannes Sundwall, ‘the Grand Old Man of Classical Research in Finland’ and ‘the Great Minoan Riddle’. Whitling on historioitsija, jonka väitöskirjatyölle (European University Institute 2010) myönnettiin ”mention spéciale”-palkinto vuonna 2013 (3e prix Étienne Baluze d’histoire locale européenne). Whitlingin tämänhetkisiin tutkimusprojekteihin kuuluvat mm. Ruotsin kuningas Kustaa VI Aadolfin (1882–1973) monipuolista roolia tieteiden ja kulttuurin tukijana ja kulttuurimesenaattina käsittelevä tutkimus sekä Kyproksen Swedish Cyprus Expeditionia kartoittava tutkimus. Whitling on tehnyt kuluneen vuoden aikana työtä myös Suomen Ateenan-instituutin filhellenismi-hankkeeseen liittyen Centre for Nordic Studies -stipendiaattina.

18.-28.11. Kreetalla toteutettavan ReHCAP-kenttätyöprojektin (*Rethymnon Hilly Countryside Archaeological Project*) tämänvuotinen kausi toteutettiin marraskuussa kahden viikon aikana. Tarkoituksena on tutkia inventoinnin, geofysikaalisen prospektoinnin ja koekaivausten avulla noin 40 neliökilometrin suuruinen alue Rethymnonin lounaispuolella. Hanketta johtaa Björn Forsén yhdessä Anna Lucia d’Agatan (Consiglio Nazionale delle Ricerche, Rooma) kanssa.

9.12. Petra Pakkasen koordinoiman instituutissa tehtävän filhellenismi-tutkimuksen kokoavaksi kansainväliseksi kollokviksi suunniteltu *Other Philhellenisms. Northeastern Perspectives on Slavic and Baltic Philhellenism* -tilaisuus jouduttiin pandemia-rajoitusten vuoksi toteuttamaan aiottua suppeampana, hybriditilaisuutena järjestettynä tapahtumana, jossa Antonia Dially puhui aiheesta *Russian Philhellenism: Inventing Greece, Reinventing Europe* järjestettiin 9.12. ja sitä saattoi seurata Zoomin kautta. Dially on Euroopan historian professori Ateenan Taideakatemian teorian ja historian laitoksella.

Posti Green

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN YSTÄVÄT RY:N TAPAHTUMIA

Syksyn 2021 teemana on nojatuolimatka Kreikkaan ja kreikkalaiseen kulttuuriin.

11.11. ystävät vierailivat Kansallisoopperan Spartacus-baletissa.

24.11. dos. Timo Tuomi piti esitelmän *Arkkitehdit alkulähteillä. 200 vuotta matkoja Kreikkaan.*

8.12. FM Maarit Nieminen piti esitelmän *Olympialaisten alkulähteillä.*

Esitelmät pidettiin etäyhteyksin zoomin välityksellä.

Tarkemmat tiedot löytyvät yhdistyksen nettisivuilta sekä ilmoitettiin jäsenistölle sähköpostitse.

Ohjelmaa kevääksi 2022

Tammi/helmikuussa Ateenan-instituutin johtajan Petra Pakkasen esitelmä. Aihe ilmoitetaan myöhemmin.

Torstaina 17.3. pidetään yhdistyksen vuosikokous. Paikka ja aika ilmoitetaan myöhemmin.

Tiistaina 26.4. järjestetään *Mare nostrum*, SAIY:n, Villa Lanten ystävien sekä Lähi-idän instituutin ystävien yhteinen esitelmäilta. Tämän vuoden *Mare Nostrumin* teemana on *Antiikin myytit ja kertomusperinne*. Paikka ja aika ilmoitetaan myöhemmin.

SAIY:N STIPENDIRAHASTON VETOOMUS

Hyvä SAIY:n jäsen,

Jäsenistöllä on mahdollisuus kartuttaa ystävyhdistyksen stipendirahastoa, jolla tuetaan instituutin piirissä tehtävää väitöskirjatutkimusta. Rahasto kasvaa jäsenmaksuista sekä matkojen yhteydessä perittävistä summista, mutta nykytilanteessa paljon toivottua niukemmin.

Stipenditalkoisiin halukkaat voivat joko käyttää yhdistyksen pankkitiliä Nordea FI56 2001 1800 1663 43 (viestikenttään tieto stipendirahasto ja oma nimi) tai vaihtoehtoisesti ottaa yhteyttä yhdistyksen sihteeriin Jamie Vesteriseen (ateenanystavat@gmail.com).

Lämpimät kiitokset jäsenistölle instituutin toiminnan tukemisesta.